

Omassa kodissa

Ikääntyneiden asuinolojen arviointimalli

Sanna Hakala ja Annamaija Id-Korhonen

Omassa kodissa

Ikääntyneiden asuinolojen arviointimalli

Sanna Hakala ja Annamajja Id-Korhonen

Helsinki 2016

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

YMPÄRISTÖMINISTERIÖN RAPORTTEJA 6 | 2016

Ympäristöministeriö
Rakennetun ympäristön osasto

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö / Marianne Laune
Kansikuva: YHA-Kuvapankki / Janne Ulvinen

Julkaisu on saatavana internetistä:
www.ym.fi/julkaisut

Helsinki 2016

ISBN 978-952-11-4486-8 (PDF)
ISSN 1796-170X (verkkokj.)

ESIPUHE

Asuntokannan laatu on keskeinen kysymys ikääntyneiden kotona asumisen kannalta. Suurin tarve ikääntyneiden asuinolojen parantamisessa on nykyisen asuntokannan esteettömyyden, turvallisuuden ja toimivuuden lisäämisessä.

Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelmaan 2013–2017 sisältyy toimenpide, missä kuntia ohjataan ottamaan käyttöön toimintamalli asunnon korjaustarpeen arvioimiseksi ja korjausten käynnistämiseksi hyvinvointia tukevien kotikäyntien ja palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Tavoitteena on saada ikääntyvä väestö riittävän aikaisessa vaiheessa ennakoivasti arvioimaan oman asuntonsa esteettömyyttä ja turvallisuutta sekä ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin. Tavoitteen saavuttamiseen tarvitaan myös kunnan aktiivista neuvontaa ja ohjausta.

Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma ja Lahden kaupunki toteuttivat vuonna 2015 kehittämis- ja kokeiluhankkeen yhteistyössä Lahden ammattikorkeakoulun kanssa. Tässä raportissa kuvataan Omassa kodissa – hankkeessa kehitetty monialainen toimintamalli paikalliselle yhteistyölle kunnissa. Mallissa yhteistyössä toimivat sosiaali- ja terveydenhuollon ja asunto- ja teknisen toimen asiantuntijat sekä asiakkaat ja järjestösektori. Tavoitteena on yhdessä toimien edistää ja tukea ikääntyneiden kotona asumisen edellytyksiä. Malliin sisältyvän ikääntyneiden asuinolojen arviointilomakkeen avulla esimerkiksi kunnan kotihoidon palvelutarpeen arvioija voi asiakkaan luona käydessään arvioida kodin asuinoloja ja ohjata asiakasta tarvittaessa eteenpäin asunnon esteettömyyteen ja turvallisuuteen liittyvissä korjaustarpeissa. Malli rakennettiin Lahdessa, missä sen pilotoinnin kohderyhmänä olivat 80 vuotta täyttäneet, kotihoidon piiriin kuulumattomat Liipolan kaupunginosassa asuvat ikääntyneet.

Hankkeen ohjausryhmässä olivat mukana ympäristöministeriö, Lahden kaupunki, Kiinteistöliitto ry, Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE, Suomen kuntaliitto, Vanhustyön keskusliitto ry ja Lahden ammattikorkeakoulu. Projektiryhmässä olivat mukana Lahden kaupungin asuntotoimi ja vanhustalpalvelut, Vanhustyön keskusliitto ry, Päijät-Hämeen Pelastuslaitos ja Lahden ammattikorkeakoulu. Raportin ovat kirjoittaneet TtM, ft Sanna Hakala ja TtM, ft Annamaija Id-Korhonen Lahden ammattikorkeakoulusta. Kiitämme raportin kirjoittajia, Lahden kaupungin asuntotoimenpäällikkö Ari Juhanilaa ja asiakasohjauspäällikkö Corinne Soinia, projektipäällikkö Sanna Hakalaa Lahden ammattikorkeakoulusta sekä Omassa kodissa – hankkeen projektiryhmän ja ohjausryhmän jäseniä erinomaisesta ja tuloksellisesta yhteistyöstä.

Ympäristöministeriö hyödyntää ja levittää kehittämistyön tuloksia kansallisesti Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman toimenpiteiden toteutuksessa. Kunnissa tarvitaan selkeitä ja käytännönläheisiä toimintamalleja ikääntyneiden asuntojen korjaustarpeen arvioimiseksi ja asuinolojen parantamiseksi. On myös hyvä tiedostaa ikääntyneiden asuinolojen parantamisen tärkeys kuntien kasvavien sosiaali- ja terveysmenojen hallinnankin kannalta. Paremmat asuinolot kun voivat osaltaan siirtää kalliimpaan laitoshoitoon tai palveluasumiseen siirtymistä huomattavasti. Ikääntyneiden asuinolojen arviointimalli vastaa tähän kasvavaan tarpeeseen. Toivomme, että Omassa kodissa – hankkeen tulokset kannustavat myös muita kuntia kokeilemaan ja kehittämään paikallisiin olosuhteisiin soveltuvia toimintamalleja.

Sari Hosionaho
Ohjelmapäällikkö

Raija Hynynen
Asuntoneuvos

SISÄLLYS

Esipuhe	3
Johdanto	7
1 Toimintamallin valmistelu	8
2 Integroiva toimintamalli ikääntyneiden kotona asumisen edistämiseen	11
2.1 Prosessin kuvaus	11
2.2 Toimintamallin kunta- ja järjestötason toimijat.....	13
2.3 Etsivän vanhustyön toteuttaminen asuinolojen arviointimallissa	16
2.4 Asuinolojen arviointikäynnin toteutus	16
2.5 Korjaustarpeiden jatkokäsittely	18
3 Kokemuksia asuinolojen arvioinnista	20
4 Suosituksia mallin käyttöönottoon kunnissa	22
5 Pohdinta	23
Lähteet	25
Liitteet	26
Liite 1. Kutsukirje	27
Liite 2. Omassa kodissa-tapahtuman esite	28
Liite 3. Asuinolojen arviointilomake.....	29
Liite 4. Asuinolojen arvioinnin käsikirja	34
Liite 5. Pilotoinnissa havaitut ikääntyneiden apuvälineet sekä muutos- ja korjaustyöt	38
Liite 6. Asunnon korjaustoimenpiteiden rahoituksen esimerkkilaskelmat	39
Liite 7. Ikääntyneen asuinolojen arviointimalli.....	40
Kuvailulehti	41
Presentationsblad	42

Johdanto

Väestön ikärakenteen muutos aiheuttaa ikääntyneiden asuinolojen järjestämiseen haasteen, josta kunnat eivät yksin nykyisillä resursseillaan selviydy. Yli 85-vuotiaiden määrän arvioidaan kaksinkertaistuvan, ja yli 65-vuotiaiden määrä kasvavan 480 000 henkilöllä vuoteen 2030 mennessä. Kansantaloudellisesta näkökulmasta ikääntyneiden tulisi voida asua kotonaan mahdollisimman pitkään, samaa haluavat myös ikääntyneet itse. Huomioitavaa on, että ikääntyneiden lisäksi samoja esteettömiä asuntoja tavoittelevat perheet, joissa on pieniä lapsia tai vammaisia perheenjäseniä.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden terveystalvveluista eli vanhuspalvelulaki (2012) velvoittaa kunnan eri toimijoita sekä kunnassa toimivien julkisten tahojen, yritysten, järjestöjen ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa yhteistyöhön ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi. Vanhuspalvelulain mukaan kunnan on laadittava suunnitelma ikääntyneen väestön itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä iäkkäiden henkilöiden tarvitsemien palveluiden järjestämiseksi. Suunnitelmassa on painotettava kotona asumista ja määriteltävä toimenpiteet, joilla kunta vastaa lain yhteistyövelvoitteisiin.

Kunnan on vanhuspalvelulain mukaan tarjottava hyvinvointia, terveyttä ja itsenäistä suoriutumista tukevia toimenpiteitä, esim. kotikäyntejä, ohjausta ja palveluita erityisesti niille ikääntyneeseen väestöön kuuluville, joiden elinoloihin tai elämäntilanteeseen arvioidaan tutkimustiedon ja yleisen elämäkokemuksen perusteella liittyvän palveluntarvetta lisääviä riskitekijöitä. Vanhuspalvelulaki velvoittaa kuntaa selvittämään iäkkään henkilön itsenäistä suoriutumista tukevien kokonaisvaltaisten palvelujen tarpeita, huomioon on otettava iäkkään toimintakyky sekä hänen ympäristönsä esteettömyyteen, asumisen turvallisuuteen ja lähipalvelujen saatavuuteen liittyvät tekijät. Palvelutarpeen selvityksen perusteella iäkkäälle henkilölle laaditaan palvelu-suunnitelma. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 2012/980)

Omassa kodissa -hankkeen tarkoituksena oli luoda poikkihallinnollinen toimintamalli, jonka avulla esimerkiksi kotihoidon palvelutarpeen arvioija voi ikääntyneen luona käydessään arvioida kodin asuinolot. Malli rakennettiin Lahdessa, jossa sen pilotoinnin kohderyhmänä olivat 80 vuotta täyttäneet, kotihoidon piiriin kuulumattomat Liipolan kaupunginosassa asuvat ikääntyneet. Hankkeen projektiryhmässä olivat mukana Lahden kaupungin asuntotoimi ja vanhuspalvelut, Vanhustyön keskusliitto ry, Päijät-Hämeen Pelastuslaitos ja Lahden ammattikorkeakoulu. Hankkeen ohjausryhmässä olivat mukana ympäristöministeriö, Lahden kaupunki, Kiinteistöliitto Ry, Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE, Suomen kuntaliitto ja Lahden ammattikorkeakoulu.

Tässä raportissa kuvataan hankkeessa toteutettu ikääntyneen henkilön asuinolojen arviointimallin kehittämistyö ja sen tulokset. Raportti sisältää kuvauksen hankkeessa käytetyistä etsivän vanhustyön menetelmistä, asuinolojen arviointimallissa toimivien tahojen roolit toimintamallissa, asuinolojen arvioinnin pilotoinnin prosessista, asuinolojen arvioinnin toimintamallista sekä arviointilomakkeen täyttöohjeineen.

1 Toimintamallin valmistelu

Hankkeen valmisteluvaiheessa kartoitettiin ja analysoitiin ikääntyneiden asumisen edistämiseen liittyvien aiempien kehittämishankkeiden tuloksia. Omassa kodissa-hankkeessa on myös tarkoitus soveltaa etsivän vanhustyön menetelmiä kotihoidon piiriin kuulumattomien ikääntyneiden tavoittamiseksi, jotta voitaisiin ennakoida heidän kotona asumisensa haasteita. Tässä luvussa kuvataan aiempia ikääntyneiden asuinolojen arviointiin soveltuvia malleja, sekä etsivän vanhustyön menetelmiä.

Ikääntyneiden asuinolojen arviointimalleja

Kunnat ovat voineet tarjota iäkkäille vanhuspalvelulaissa määriteltyä hyvinvointia edistävää kotikäyntiä, aiemmin ehkäisevää kotikäynnit. Käynnin kohteena on kotona asuva, tietyn ikäinen tai tiettyyn riskiryhmään kuuluva iäkäs kuntalainen, joka ei kuulu kunnan säännöllisen kotihoidon piiriin. Käynnin tavoitteena on tukea kotona selviytymistä huomioimalla elinympäristö, sen turvallisuus ja esteettömyys, asunnon muutostöiden mahdollisuus sekä asumisen turvallisuus. Hyvinvointia edistävää kotikäynti toteutetaan haastattelulomakkeen avulla. (Häkkinen & Holma 2013.)

Vanhustyön keskusliitto ry on Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamalla toiminnalla toteuttanut valtakunnallista sotainvalidien ja veteraanien korjausneuvonta-toimintaa vuodesta 2001. Nykyisin korjausneuvonta kattaa koko vanhusväestön. Asiakkaaksi pääsevät 65 vuotta täyttäneet henkilöt. Yhteydenotot tulevat pääosin ikääntyneeltä itseltään ja heidän omaiseltaan. Myös läheiset, kotihoito, kuntoutuslaitos tai kunta voi ottaa yhteyttä. Korjausneuvojan tekemällä kotikäynnillä arvioidaan asuinoloja asukkaita haastatteleamalla sekä mittaamalla ja valokuvaamalla ongelmakohdat. Korjausneuvoja arvioi asuntoa myös subjektiivisesti. Kotikäynnillä huomioidaan asukkaan toiveet ja lisäksi puututaan korjausneuvojan huomioimiin epäkohtiin. Käynnillä kirjataan tarvittavat toimenpiteet, toiveet materiaaleista, kalusteista ym. Näiden perusteella asiakkaalle toimitetaan kirjallisesti luonnos muutostöistä, lyhyt lista työtehtävistä sekä materiaaleista ja kustannusarvio. Vanhustyön keskusliitto ry:n Varsinais-Suomessa tekemässä vaikuttavuusselvityksessä tutkittiin euromääräisiä säästöjä 42 veteraanin asuntoon tehdyistä akuuteista korjaustoimista. Laskelmat perustuvat arvioon, että ilman korjaustoimia veteraani olisi joutunut muuttamaan palvelukotiin. Vuoden 2013 loppuun mennessä korjaustöiden jälkeisten kotona asuttujen vuosien yhteismäärä oli 329 vuotta, joka kerrottuna palveluasumisesta aiheutuvan kustannuksen arviolla 100e/vrk tarkoittaa laitoshoidon siirtymisen tuottaneen yli 11 miljoonan euron säästöt. Summasta on jo poistettu 0,5 miljoonaa euroa, joka oli kohteisiin myönnettyjen tukien yhteismäärä. (Vanhustyön keskusliitto ry 2013.)

Elderathome-hankkeen tarkoituksena oli parantaa ikäihmisten kotona asumisen edellytyksiä Suomessa, Alankomaissa, Espanjassa ja Tanskassa. Menetelmänä oli ikääntyneiden sekä heidän omaistensa tietoisuuden lisääminen omassa kodissa asumisen mahdollistavista ratkaisuista. Lisäksi hankkeessa pyrittiin tarjoamaan suunnittelijoille, rakentajille ja palvelun tarjoajille malli, jonka avulla näitä ratkaisuja voidaan kehittää

ja tuottaa. Hankkeessa tuotettiin itsenäisen asumisen malli sekä toimintokortit, jotka konkretisoivat mallin sisällön. Malli lähtee toimintojen määrittämisestä, jossa huomioidaan elämän sisällölliset teemat mukaan lukien myös sosiaaliset toiminnot sekä itsensä toteuttaminen. Mallin resursseilla tarkoitetaan esimerkiksi asunnon ominaisuuksia, joihin vaikuttamalla olosuhteet paranevat. Mallin kolmas osa, laatutekijät, käsittää mm. toimivuuden ja turvallisuuden. Hankkeeseen osallistuneista suomalaisista ikääntyneistä (n=106) 75% ei halunnut korjaustoimia. Pääsyyksi nähtiin riittämätön tieto korjaustoimien konkreettisesta toteuttamisesta. Ikääntyneet kokivat mielekkäämmäksi muuttaa mielummin kuin toteuttaa korjaustoimenpiteitä, tai korjaustoimenpiteet tulisi toteuttaa ilman ikääntyvälle siitä koituvia kustannuksia. (Kasanen 2004.)

Työtehoseura julkaisi vuonna 2008 raportin Maaseudun ikäihmisten asuntoja korjaamassa, jossa työkaluina olivat kartoittava kotikäynti, korjaustarpeiden selvittäminen ja yhteissuunnittelu. Tutkimuksessa keskityttiin maaseudun haja-asutusalueiden ikäihmisten asumisen tarkasteluun, koska haja-asutusalueiden asumisessa on omat erityispiirteensä. Asunnot sijaitsevat kaukana sekä keskustasta että usein myös naapureista, lisäksi asunnot ovat keskenään hyvin erilaisia. Työtehoseuran hankkeessa rakennettiin yhteissuunnittelun työkalu moniammatilliselle ryhmälle, joka ja-kautui kahteen tasoon. Ensimmäisessä tasossa tehdään kartoittava kotikäynti, jossa asuntoon tutustutaan ja kohdistetaan huomio asunnon sopivuuteen ikääntyneelle erillisen kyselylomakkeen avulla. Mikäli kotikäynnillä havaitaan muutostarpeita, täytetään korjaustarpeiden selvittämislomake. Myös ikääntyneelle jätettiin käynnistä dokumentti. Lomake oli käyttäjien mielestä joiltain osin liian tarkka sekä pitkä. Myös mittojen kirjaamista pidettiin haastavana, ja sen koettiin kuuluvan rakennusalan ammattilaisille. Turvallisuuskysymyksiä pidettiin sen sijaan erittäin tärkeinä, ja niiden esittäminen koettiin järkeväksi silloinkin, kun korjaustarpeita ei varsinaisesti ole. Jos korjaustarve havaitaan, siirrytään mallin toiselle tasolle, jossa pidetään yhteissuunnittelupalaveri. Palaverissa tehdään useamman eri toimijan kesken perusteellinen korjaustarpeiden selvitys sekä täytetään yksityiskohtainen lomake asunnon korjaustarpeista, jolloin esimerkiksi korjausneuvojalla on käytössään kattavasti tietoa kohteesta jo ennen siellä vierailemista. Yhteenvedona hankkeessa todettiin riittävän aikaisen puuttumisen tärkeys. Kartoittavat kotikäynnit tulisi aloittaa riittävän aikaisessa vaiheessa, jotta korjaustoimiin olisi aikaa varautua ja havainnosta toteutukseen etenevä prosessi erilaisine hakemuksineen ehtisi toteutua ennaltaehkäisevästi. (Mäntylä & Roos 2008.)

Näiden aiempien mallien perusteella kerrostalolähiössä asuvien ikääntyneiden asuinolojen arviointiin kotona asumisen tukemiseksi ei ole aiemmin kehitetty toimintamallia.

Etsivä vanhustyö

Etsivällä vanhustyöllä tarkoitetaan toimia, joiden avulla voidaan tavoittaa erityisesti syrjäytymisvaarassa olevat ikääntyneet. Etsivälle työlle on ominaista pyrkimys ennakoitiin erilaisten interventoiden avulla (Mikkonen ym. 2007). Omassa kodissa hankkeessa korostettiin ennakoivien toimien merkitystä, jotta kodissa voidaan tehdä jo tapaturmia ehkäiseviä toimia. Etsivän työn vuorovaikutuksessa korostuu kohdehenkilön kuunteleminen ja hänen kokemustensa kunnioittaminen (emt.). Omassa kodissa -hankkeessa korostettiin ikääntyneen subjektiivista kokemusta asunnon ja toimintakyvyn välisestä suhteesta. Ennakoinnin painotus näkyikin toimintamallissa ohjauksen ja neuvonnan korostumisena. Ammatillisessa etsivässä työssä jalkaudutaan kohdehenkilöiden luo. Asuinympäristön fyysinen esteellisyys voi estää ikääntyneen poistumisen kotoaan. Etsivä työ voi toteutua monissa eri paikoissa, kuten kodeissa, kadulla, muissa ulkoilmapaikoissa tai internetissä (emt.). Ikääntyneiden tek-nologiaosaamisen taso ei kuitenkaan riitä vielä siihen, että internet tai sosiaalinen media olisi hyödynnettävissä etsivän vanhustyön tarpeisiin.

Ikääntyneitä etsivää toimintamallia on rakennettu vuodesta 2014 lähtien Fingerroosin säätiön Löytävä-hankkeessa. Hankkeen työntekijät ovat etsineet ikääntyviä eri tavoin ohjatakseen heitä palvelujen tai toimintojen pariin. Menetelminä Löytävä-hankkeessa oli hankkeen alkuvaiheessa käytetty asuinympäristöihin jalkautumista, eri tilaisuuksissa esiintymistä, matalan kynnyksen kahvilatoimintaa sekä yhteistyöverkostoja. Suurin osa ikääntyneistä ohjautui Löytävä-hankkeeseen sosiaali- ja terveyspalveluiden kautta. Myös ikääntynyt itse tai hänen omaisensa, ystävänsä tai muu ikääntyneen tilanteen huomionnut voi ilmaista huolensa yhteystietojen luovutuslomakkeella, joka mahdollistaa Löytävä-hankkeen työntekijälle ikääntyneen tavoittamisen. (Orvasto 2014.)

Eloisa ikä-ohjelmaan kuuluvassa Seniori Vamos-hankkeessa etsivä vanhustyö aloitettiin jakamalla hanketta esitteleviä sekä yhteystiedot sisältäviä postikortteja. Tärkeimpänä hankkeessa on kuitenkin pidetty verkostoitumista ja yhteistyötä paikallisten toimijoiden, kuten sosiaali- ja terveyspalveluiden ja myös kaupungin palveluiden kanssa. Samoin on todettu myös Diakonissalaitoksen nuorten Vamos-hankkeessa. Seniori Vamos-hankkeen yhteistyökumppanit ovat kotihoito, sosiaali- ja lähityö, paikallinen vanhustenkeskus sekä vanhuspsykiatrian poliklinikka. Seniori Vamos-hanke ei lähestynyt ikääntyneitä kirjeitse, sillä kirjeet eivät hankkeen työryhmän mukaan tavoita kaikista heikoimpia vanhuksia, jotka eivät kykene lukemaan tai ottamaan yhteyttä. (Lauhde 2015.)

2 Integroiva toimintamalli ikääntyneiden kotona asumisen edistämiseen

2.1

Prosessin kuvaus

Integroiva toimintamalli ikääntyneiden kotona asumisen edistämiseen- kehittämiss-hankkeen toteutus käynnistyi ympäristöministeriön toimesta toukokuussa 2015, jolloin projektiryhmä kokoontui ensimmäisen kerran. Projektiryhmässä toimivat Corinne Soini (projektiryhmän puheenjohtaja, Lahden kaupungin vanhuspalvelut), Sanna Hakala (projektipäällikkö, projektiryhmän sihteeri, Lahden ammattikorkeakoulu), Ari Juhanila (Lahden kaupungin asuntotoimi), Kari Tahvanainen (Vanhustyön keskusliitto ry), Mari Olin-Jokinen (Lahden kaupungin vanhuspalvelut), Tiina Konsti (Lahden kaupungin vanhuspalvelut), Johanna Järvelä (Liipolan asuinaluehankkeen koordinaattori), Kristiina Mattila (Pelastustoimi), Hannu Kittelä (Lahden kaupungin asuntotoimi) sekä Annamajaja Id-Korhonen (Lahden ammattikorkeakoulu). Hankkeen ohjausryhmässä olivat mukana Sari Hosionaho (ohjausryhmän puheenjohtaja, Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman päällikkö, ympäristöministeriö), Raija Hynynen (asuntoneuvos, ympäristöministeriö), Raimo Kiljunen (toiminnanjohtaja, Kiinteistöliitto Päijät-Häme), Jukka Laakso (korjausneuvonnan päällikkö, Vanhustyön keskusliitto ry), Eevaliisa Virnes (erityisasiantuntija, Kuntaliitto), Hannele Häkkinen (erityisasiantuntija, Kuntaliitto), Kirsti Pesola (johtaja, Invalidiliiton esteettömyyskeskus ESKE), Ari Juhanila (asuntoasiainpäällikkö, Lahden kaupunki), Corinne Soini (Asiakasohjausyksikkö Siirin päällikkö, Lahti) sekä Sanna Hakala (ohjausryhmän sihteeri, projektipäällikkö, Lahden ammattikorkeakoulu).

Hankkeen työnimeksi muodostui ensin Mahdollisimman pitkään omassa kodissa, joka tiivistyi myöhemmin Omassa kodissa-nimekkeeksi. Asuinolojen arviointikäynnin terminologia täsmentyi lokakuussa 2015, jolloin aiemmin käytössä ollut termi ”kartoitus” vaihtui ”arviointiksi”. Syynä terminologian täsmentymiselle oli arviointikäynnin sisällön varmistuminen sellaiseksi, ettei käynnillä konkreettisesti suoriteta varsinaisia mittauksia. Arviointi kuvaa paremmin havaintojen pohjalta tehtyjä johtopäätöksiä.

Toimintamallin työstäminen alkoi hankesuunnitelman muokkaamisella ja vahvistamisella. Suunnitelmassa painottuivat aluksi etsivän vanhustyön haasteet sekä hankkeen nopea aikataulu, joka määräiti työvaiheiden ripeän etenemisen. Hankkeen haasteena pidettiin ikääntyneiden tavoittamista, jotta arviointikäyntejä saataisiin suoritettua aineiston saturaation kannalta riittävä määrä. Ikääntyneiden tavoittaminen eli etsivän vanhustyön menetelmät ja toteutuminen tässä hankkeessa kuvataan tarkemmin kohdassa 3.5.

Kohdeväestönä toimintamallin pilotoinnissa olivat Liipolassa asuvat, 80 vuotta täyttäneet kunnallisen kotihoidon piiriin kuulumattomat ikääntyneet. Liipolan alue valikoitui toimintamallin pilotointialueeksi, sillä se oli valtakunnallisen asuinalueohjelman vuosien 2013-15 lahtelainen kohdealue. Asuinalueohjelman yksi painopiste

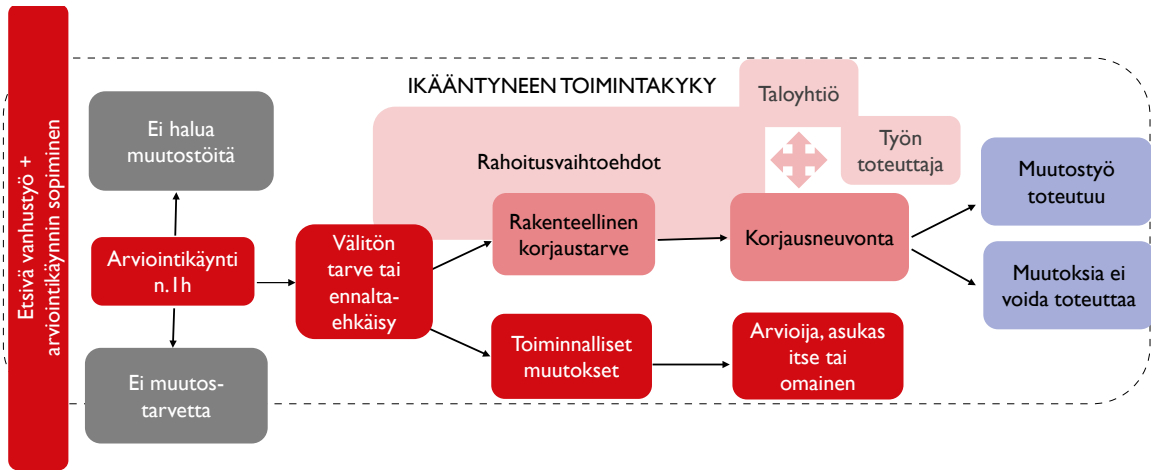
oli ikäihmisille soveltuvan esteettömän asuinympäristön edistäminen. Täten nämä kaksi kehittämishanketta tukivat ja täydensivät hyvin toisiaan. Lisäksi Liipolan alueella lähes kaikki kiinteistöt ovat kerrostaloja, joka yhtenäisti kohdekiinteistöjä. Kotihoidon piiriin kuulumattomuus edisti tavoitettamme selvittää etsivän vanhustyön menetelmiä. 80-vuoden ikärajalla pyrittiin saamaan aineistoon mukaan henkilöitä, joiden toimintakyvyssä on tapahtunut jo ikääntymisen aiheuttamia muutoksia (Sainio ym. 2011). Näin aineisto nostaa esiin niitä asioita, joita ikääntyneen kodissa on ennaltaehkäisyn näkökulmasta hyvä huomioida.

Etsivän vanhustyön suunnitelman lisäksi konkreettisena työvaiheena oli arviointikäynnin suunnittelu sekä käynnin etenemisen että käynnillä hyödynnettävän materiaalin osalta. Arviointikäynnillä käytettävää lomaketta kehitettiin kesä-elokuun aikana. Lopullisen muotonsa se sai hankkeen ajan suoritettujen arviointikäyntien ja käytöstä saadun palautteen perusteella. Lomakkeen sisältö on jakautunut asunnon eri osien mukaan, ja käsittää myös kiinteistön julkiset tilat. Invalidiliiton esteettömyyskartoituskartoituslomake toimi asuinolojen arviointilomakkeen mallina. Lomakkeen kehittämisessä hyödynnettiin kotihoidon, pelastustoimen, rakennusalan, korjausneuvonnan sekä esteettömyysasiantuntijoiden näkökulmia. Projektiryhmä kommentoi lomaketta sähköpostitse, jonka lisäksi lomakkeen kehitysprosessista keskusteltiin projektiryhmän kokouksissa. Arviointikäynnillä hyödynnettävät materiaalit pyrittiin pitämään mahdollisimman helppokäyttöisinä, jotta niiden siirtyminen käytäntöön olisi mahdollisimman sujuvaa.

Arviointikäynnit alkoivat elokuussa 2015. Arvioinnin suorittivat Ikäihmisten neuvonta- ja palvelupiste Siirin fysioterapeutti sekä asiakasohjaaja. Käyntejä kertyi syksyn aikana yhteensä 33 kappaletta, joista saatiin kattava aineisto mallin kehittämiseen ja arvioimiseen. Arviointikäynnillä havaitut korjaustarpeet jakautuivat kahteen ryhmään, joita olivat toiminnalliset muutokset ja rakenteelliset korjaukset. Toiminnalliset muutokset ovat sellaisia, jotka ikääntynyt itse, hänen omaisensa tai arviointikäynnin tekijä voivat suorittaa. Näitä ovat esimerkiksi kompastumisvaaraa aiheuttavien mattojen siirtäminen tai poistaminen sekä paloturvallisuuden liittyvät asiat. Rakenteelliset korjaukset ovat mittavampia, ja usein myös luvanvaraisia. Tällaisia korjauksia ovat esimerkiksi amme, korkeat kynnykset tai lattian tasoerot esimerkiksi wc:n ja muun asunnon välillä. Osa rakenteellisista korjauksista on taloyhtiön vastuulla olevia asioita, mikä tekee päätöksenteon esteettömyyskorjausten toteuttamisesta huomattavasti haastavammaksi. Päätöksenteko hissien rakentamisesta hissittömään kerrostaloon on tästä tyyppinen esimerkki. Liitteen 4 taulukossa on kuvaus arviointikäynneillä ilmenneiden korjaustarpeiden lukumääristä.

Osana hanketta järjestettiin lokakuun alussa tapahtuma Liipolan monitoimitalo Onnissa. Tapahtumassa ikääntyneiden asumisen asiantuntijat sekä projektiryhmästä että ympäristöministeriön Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelmasta esittelivät esteettömän ja turvallisen asumisen teemoja. Lisäksi hanketta esiteltiin useissa yhteyksissä mm. Vanhusneuvoston kokouksessa, IKINÄ-hankkeen seminaarissa Lahdessa, Korjausneuvonnan vuosipäivillä Helsingissä sekä Launeen seurakunnan kerhossa. Ympäristöministeriö ja Lahden kaupunki tilasivat hankkeelle lisäksi esittelyvideon, jonka toteuttivat Lahden ammattikorkeakoulun Muotoilu- ja taideinstituutin opiskelijat. Video on katsottavissa Ympäristöministeriön Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman sivuilta.

Ikääntyneiden kotona asumisen edistämisen Omassa kodissa- hankkeessa luotu toimintamalli on kolmijakoinen ja käsittää etsivän vanhustyön kuvauksen, asuinolojen arvioinnin mallin sekä arviointia seuraavien toimenpiteiden kuvauksen. Ikääntyneen asuinolojen arvioinnin integroitu toimintamalli esitellään kuvassa 1.

Kuva 1. Ikääntyneen asuinolojen arvioinnin toimintamalli

2.2

Toimintamallin kunta- ja järjestötason toimijat

Toimintamallissa on olennaista poikkihallinnollinen toiminta, jotta eri alojen asiantuntijoiden osaaminen saadaan käyttöön ikääntyneen omassa kodissa asumisen edistämiseen. Eri alojen kuntatoimijoiden, sosiaali- ja terveystalvöiden, teknisen- ja ympäristötoimialan sekä pelastuslaitoksen lisäksi ikääntyneiden asuinolojen arvioinnin toimintamallissa on mukana Vanhustyön keskusliiton korjausneuvoja. Toimintamallissa välttämättömäksi koetut toimijat on esitetty kuvassa 2.

Toimija	Asukas	Omainen	Kunta	Järjestöt
Työvaihe				
Etsivä vanhustyö	Ottaa itse yhteyden vanhustalvöpalveluihin tai korjausneuvontaan, ilmaisee huolensa omaiselle/läheiselle tai on passiivinen.	Huolen ilmaiseminen joko kunnalliseen vanhustalvöpalveluun tai korjausneuvontaan	Syrjäytymisvaarassa olevien ikääntyneiden kartoittaminen ja etsivän vanhustyön aktiivinen toteuttaminen.	Kunnan toimijoiden tukeminen esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan avulla
Asuinolojen arviointi	Omien toimintakyvyn rajoitteiden esille tuominen sekä asuinolojen arviointi omien kokemusten pohjalta	Ikääntyneen tukeminen sekä ennakoiivin toimiin kannustaminen	Asuinolojen arvioinnin toteutus vanhustalvöpalvelujen toimesta	-
Toiminnalliset muutostyöt	Muutostöiden toteuttaminen tai toteutuksen hyväksyminen ja ylläpitäminen.	Muutostöiden toteuttaminen sekä ikääntyneen motivoiminen muutosten ylläpitoon.	Muutostöiden toteuttaminen, (arvioinnin tekijä, vanhustalvöpalveluiden työntekijä)	Muutostöiden toteuttaminen, mikäli ikääntyneellä ei ole saatavilla omia eikä hän käytä vanhustalvöpalveluja. Esimerkiksi ystävälvöpalvelun toimijat.
Rakenteelliset korjaustyöt	Yhteydenotto korjausneuvontaan ja taloyhtiön edustajiin, muutostöiden hyväksyminen, tapauskohtaisesti muutostöistä koituvien (osa)kustannusten hoitaminen.	Yhteydenotto korjausneuvontaan ja taloyhtiön edustajiin, ikääntyneen kanssa, muutostöihin kannustaminen.	Korjausneuvonta, korjaustarpeen arvioiminen sekä rahoitusvaihtoehtojen esittelemine. Tarvittaessa työn toteuttajan etsiminen tai yhteys taloyhtiön edustajiin.	Vanhustyön keskusliitto ry: korjausneuvonta, korjaustarpeen arvioiminen sekä rahoitusvaihtoehtojen esittelemine. Tarvittaessa työn toteuttajan etsiminen.

Kuva 2. Asuinolojen arviointimallin työvaiheet sekä toimijat; roolit ja vastuut

Sosiaali- ja terveystalvelut

Sosiaali- ja terveystalveluiden toiminta ikääntyneen palvelutarpeen arvioinnissa sekä hyvinvointia tukevien kotikäyntien järjestämisessä on määritelty vanhustalvelulaissa (559/1994 2§ ja 272/2005):seuraavasti:

Kunta vastaa siitä, että iäkkään henkilön sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden hänen hyvinvointiaan, terveyttään, toimintakykyään ja itsenäistä suoriutumistaan tukevien palvelujen tarve selvitetään kokonaisvaltaisesti yhdessä iäkkään henkilön ja tarvittaessa hänen omaisensa, läheisensä tai hänelle määrätyn edunvalvojan kanssa. Palveluntarpeiden selvittämisestä vastaa työntekijä, jolla on laaja-alaista asiantuntemusta sekä tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa laissa (272/2005) tai terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) 2 §:ssä tarkoitettu kelpoisuus.

Sosiaali- ja terveystalvelut ovat keskeisessä roolissa ikääntyneiden neuvonnassa. Sosiaali- ja terveystalveluiden työntekijä voi asiakastilanteessa tiedustella ikääntyneeltä kodin toimivuudesta suhteessa toimintakykyyn ja tarvittaessa ohjata asuinolojen arviointi palvelun piiriin. Erityisesti ikääntynyt, jonka toimintakyky on heikentynyt, voi hyötyä asuinolojen arvioinnista.

Ikääntyneiden asuinolojen arviointimalli on kehitetty ensisijaisesti palvelutarpeen arviointia tai hyvinvointia tukevia kotikäyntejä tekevien työntekijöiden käyttöön. Asuinolojen arvioinnin tukena käytetään asuinolojen arviointilomaketta, sekä käynnin kulkua ohjeistavaa arvioijan käsikirjaa. Asuinolojen arviointi toteutettiin Omassa kodissa-hankkeessa osana kotikäyntiä, jonka toteutti ikääntyneen kotona sosiaali- ja terveysalan ammattihenkilö. Asuinolojen kokonaisvaltainen arviointi vei aikaa noin tunnin. Oleellista oli käydä asunnon ja asuinrakennuksen sekä myös asuinympäristön eri osat läpi havainnoimalla, haastatteleamalla ja keskustelemalla, asukkaan mielipiteitä kuunnellen. Arviointikäynnin tavoitteena oli luoda käsitys asiakkaan toimintakyvystä suhteessa asuinolojen tilanteeseen, arvioida asuinolojen esteettömyyttä ja turvallisuutta heikentäviä asioita. Kotikäynnin suorittaja oli kunnan vanhustalveluiden työntekijä, joka ohjasi ikääntynyttä henkilöä jatkotoimenpiteisiin tulosten pohjalta ikääntyneen kotona asumisen edistämiseksi.

Korjausneuvonta

Korjausneuvontaa järjestetään kunnissa eri tavoin. Kunnilla on omaa korjausneuvontaa esim. rakennusvalvonnassa. Myös Vanhustyön keskusliitto ry järjestää alueellista korjausneuvontaa. Jokaisessa kunnassa on viranhaltija, jonka tehtäviin kuuluu ARA:n rahoista myönnettävien vanhusten asuntojen korjausavustusten käsittely. Vanhustyön keskusliitto ry:n korjausneuvoja on luonnollinen yhteistyökumppani tälle kunnan viranhaltijalle ja muodostaa perustan myös tämän kehittämishankkeen korjausneuvonnalle. Paikallisen kiinteistöyhdistyksen toiminnanjohtaja on puolestaan keskeinen vaikuttaja kannustettaessa taloyhtiöitä ja niiden isännöitsijöitä esteettömyyskorjauksiin. Korjausneuvojaa konsultoidaan siinä tilanteessa, kun asuinolojen arvioinnissa on havaittu rakenteellisia korjaustarpeita. Korjausneuvoja tulee tarvittaessa paikan päälle arvioimaan tilanteen. Korjausneuvoja kirjaa toimenpiteet, esittelee rahoitusvaihtoehdot, avustaa avustushakemusten täyttämässä, tekee urakoitsijoiden kilpailutuksen ja varmistaa, että työ lähtee toteutukseen. Korjausneuvoja myös varmistaa, että muutostyöt tulevat tehdyksi säännöksiä ja määräyksiä sekä suunnitelmia noudattaen. Varsinaista juridista vastuuta ei korjausneuvojalla ole, joten hänen kauttaan ei korjaustöille saa pääsuunnittelijan tai vastaavan työnjohtajan palveluita. Kuntakohtaiset korjausneuvojat löytyvät www.korjaustieto.fi -sivustolta.

Seurakunta

Seurakunnan toiminta kokoaa ikääntynyttä väestöä aktiivisesti, tai muulla tavoin tavoittaa heidät. Lahdessa pelkästään Launeen seurakuntaan, joka käsittää Liipolan asuinalueen, kuuluu vajaa 1600 yli 75-vuotiasta ikääntynyttä (Kirkkovirasto 2015). Seurakunnan työntekijät voivat tilaisuuksissaan tai tiedonannoissaan tuoda esiin asuinolojen arviointi-käytänteen, ja sitä kautta rohkaista ikääntynyttä itseään, hänen omaistaan, naapuria tai ystävää ilmaisemaan huolensa joko omien tai jonkun toisen asuinolojen tilanteesta. Diakoniatyöntekijän tehtävissä mahdollistuu myös asuinolojen havaitseminen, jonka pohjalta hän voi ilmaista huolensa itse tai kehottaa ikääntynyttä ottamaan yhteyden kunnan määrittämään asuinolojen arvioinnin tuottajaan.

Alueellinen hissityöryhmä

Hissi on oleellinen ikääntyneen kotona asumisen mahdollistumista edistävä tekijä. Aloitteen hissien hankkimiselle voi tehdä jokainen yhtiön osakas. Vuokrataloissa päätöksentekoprosessi hissien rakentamisesta on merkittävästi yksinkertaisempi ja nopeampi. Valtakunnallisessa ARA:n osana Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelmaa 2013-2017 toteuttamassa ”Hissi – Esteetön Suomi 2017” –hankkeeseessa on eri puolelle maata perustettu alueellisia hissityöryhmiä, jotka pyrkivät vauhdittamaan hissien rakentamista hissittömiin kerrostaloihin. Lahti on ollut edelläkävijä tässä yhteistyössä. Hissityöryhmän koostumus vaihtelee paikkakunnittain, mutta tyypillisesti mukana on kunnan asuntotoimen edustaja, paikallisen kiinteistöyhdistyksen toiminnanjohtaja, hissiyritysten edustajia sekä muita kiinnostuneita tahoja. Hissityöryhmän edustajat ovat keskeisiä yhteistyökumppaneita silloin, kun taloyhtiöissä käynnistetään keskustelua hissien rakentamisesta. Hissityöryhmä tukee ikäihmistä ja korjausneuvoja silloin, kun tarvitaan lisää voimavaroja yhteyden ottamisessa taloyhtiön edustajiin.

Pelastustoimi

Pelastuslain 379/2011 42§ on tuonut uudenlaisen yhteistyön kotikäyntejä tekevien henkilöiden ja pelastuslaitosten välille. Laki velvoittaa ilmoittamaan havaituista palo- ja onnettomuusriskeistä käyntikohteissa. Ilmoitusvelvollisuuden myötä kotikäyntejä tekevät henkilöt ovat oppineet katsomaan vaaranpaikkoja ja mahdollisuuksien mukaan korjaamaan, etenkin virheellisistä toimintamalleista johtuvia ongelmia. Päijät-Hämeen pelastuslaitoksella on käytössään lomake, jolla ilmoitukset riskikohteista tehdään riskienhallinnan osastolle. Palotarkastaja perehtyy saapuneeseen ilmoitukseen, haastattelee ilmoittajan, jonka jälkeen tekee päätöksen kohteessa käynnistä. Käynnillä asukkaan kanssa keskustellaan turvallisista toimintatavoista sekä suoritetaan palotarkastus. Useimmiten asukkaan neuvonta riittää parantamaan hänen asumisturvallisuuttaan, mikäli vakavia puutteita havaitaan, niistä kirjoitetaan korjausmääräys, jonka noudattamista valvotaan jälkipalotarkastuksella.

Etsivän vanhustyön toteuttaminen asuinolojen arviointimallissa

Omassa kodissa -hankkeessa asuinolojen arviointikäynti toteutettiin erillisenä kokonaisuutena kotihoidon piiriin kuulumattomille henkilöille. Etsivä vanhustyö toteutettiin kartoittamalla Pegasos-asiakastietojärjestelmästä vuoden 2015 aikana 80-vuotta täyttäneet tai täyttävät, kunnallisen kotihoidon piiriin kuulumattomat Lahden Liipolan asuinalueella asuvat ikääntyneet. Sisäänottokriteerit täyttävälle henkilöille lähetettiin kotiin hankkeesta kertova kutsukirje (liite 1). Kirjeen jälkeen noin viikon kuluessa tapahtuva puhelinsoitto arvioinnin tekijältä edisti arviointikäynnin toteutumista. Kirjeitä lähetettiin yhteensä 86 kpl, ja heistä 25:lle soitettiin ja tarjottiin asuinolojen arviointikäyntiä. Puhelimitse tavoitetuista ikääntyneistä 13 oli myönteisiä vastaanottamaan asuinolojen arvioinnin kotiinsa. Kaksi otti yhteyttä paikallislehdessä olleen artikkelin vuoksi, yksi ilmoitti osallistumishalukkuudestaan seurakunnan kerhossa, kolme halusi arviointikäynnin osallistuttuaan hankkeen tapahtumaan. Seurakunnan lisäksi hankkeen materiaaleja vietiin Liipolan alueella oleviin kauppoihin, ikääntyneiden käyttämiin kerhotiloihin sekä Launeen terveysasemalle. Loput osallistujista ottivat itse yhteyttä kutsukirjeen perusteella. Ikääntyneistä lähes kukaan ei ollut nähnyt hankkeen materiaaleja muualla, joten pelkän kirjeen käyttäminen aktivoi reilun kolmanneksen (n=33) koko kohdejoukosta osallistumaan.

Muut etsivän vanhustyön kanavat olivat toimintamallista kertominen eri tapahtumissa, sekä ikääntyneiden omaiset, läheiset tai naapurit, jotka voivat ilmaista huolensa ikääntyneen asuinoloista. On tärkeää muistaa, että syrjäytymisvaarassa olevan ikääntyneen fyysinen sekä psyykinen toimintakyky voi estää hänen poistumisensa asunnostaan, joten ikääntyneet on pyrittävä tavoittamaan etupäässä omasta kodistaan. Heikoimmassa kunnossa olevat ikääntyneet tavoittaa parhaiten heidän läheistensä tai lähellä asuvien henkilöiden avulla.

Omassa kodissa hanke hyödynsi sosiaalista mediaa tavoitellessaan ikääntyneiden omaisia sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia toimintamallin tunnettuuden parantamiseksi. Asuinolojen arviointimallin pilotoinnin loppuvaiheessa järjestettiin myös ikääntyneiden asumisen asiantuntijat Liipolassa esittelevä tapahtuma, jota markkinoitiin Facebookissa sekä viikkoa aiemmin paikallisessa lähiölehdessä. Arviointikäynnin vastaanottaneille lähetettiin myös tapahtumaan erillinen kutsu. Tapahtuma koettiin informatiivisena, ja se keräsi paikalle yli 100 ikääntynyttä (tapahtuman esite liitteessä 2).

Asuinolojen arviointikäynnin toteutus

Omassa kodissa- hankkeessa asuinolojen arviointikäynnin toteutti kunnan vanhuspalveluiden sosiaali- ja terveysalan kotipalvelun työntekijä. Arviointikäynti ajoittui palvelutarpeen arvioinnin yhteyteen. Asuinolojen arviointikäynti alkoi ikääntyneen lyhyellä haastattelulla, joka toimi yhteys- ja taustatietojen kerääjänä. Arviointikäynnin tukena käytettiin hankkeessa kehitettyä asuinolojen arviointilomaketta, johon havainnot dokumentoitiin (Liite 3).

Asuinolot arvioitiin kokonaisvaltaisesti, oleellimmat esteellisyyttä aiheuttaviin tai turvallisuutta heikentäviin tekijöihin huomioiden. Arvioinnissa kuunneltiin ikääntyneen omia kokemuksia sekä hänen asuinoloistaan että toimintakyvystään. Arvioinnin tekijän arvioi havainnoiden ikääntyneen toimintakykyä, ja peilasi sitä

havaitsemiinsa olosuhteisiin ikääntyneen kodissa. Asunnon ja asuinrakennuksen esteettömyyttä tai turvallisuutta heikentävät tekijät kirjattiin lomakkeeseen, vaikka ikääntynyt ei näitä tekijöitä ongelmalliseksi kokenutkaan. Ikääntyneen mielipidettä kuitenkin kunnioitettiin, sillä hänen subjektiivinen kokemuksensa ja tahtonsa vaikuttavat ratkaisevasti siihen, siirtyvätkö arvioinnin tekijän suositukset muutostai korjaustöiden suorittamiselle käytäntöön. Ohjaus ja neuvonta olivat tärkeä osa asuinolojen arviointia, jossa ennakoidaan tulevia asumisen haasteita. Arvioinnin perusteella tehtyjen suositusten toteutumista edistettiin asuinolojen arviointilomakkeen, ikääntyneelle itselleen jääneellä yhteenvedolla.

Esimerkiksi kaatumistapaturmien ehkäiseminen toiminnallisilla muutostöillä on vaikuttavaa ja ennakoivaa toimintaa. Kaatumistapaturmat ovat yleisiä, yli 65-vuotiaiden suomalaisten vuosittaisen kaatumistapaturmien määrä on 100 000, joista suurin osa tapahtuu kotona tai kodin lähiympäristössä. Näistä tapaturmista 40 000 vaatii sairaalahoitoa, ja n.1000 aiheuttavat kuoleman (THL 2015). Lisäksi lonkkamurtumat ovat ikääntyneille erityisen kohtalokkaita, sillä 70-vuotta täyttäneistä lonkkamurtumapotilaista 15% menehtyy kuukauden sisällä tapaturmasta. Vuoden sisällä tapaturmasta menehtyy joka kolmas. (Lönnroos 2009).

Asuinolojen arviointilomake

Omassa kodissa-hankkeessa tuotettiin lomake sekä arvioinnin käsikirja, joita käytetään asuinolojen arviointikäynnin tukena. Asuinolojen arviointilomakkeessa on hyödynnetty Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE:n rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus-materiaalia (Invalidiliitto 2009), joka on opas kartoituksen tilaajalle sekä toteuttajalle. Lomakkeen tueksi koostettiin erillinen arvioinnin käsikirja (Liite 4), joka ohjeistaa lomakkeen käyttämiseen, asuinolojen arviointiin sekä arviointikäynnillä huomioitaviin ja painotettaviin asioihin.

Asuinolojen arviointilomakkeeseen kirjattiin ikääntyneen tiedot sekä hänen omaisensa yhteystiedot. Varsinainen arviointiosuus käsitti 9 kohtaa, jotka ovat A) Rakennuksen piha ja yleiset tilat, B) Asunnon sisäänkäynti, C) Keittiö, D) Makuuhuone, E) Olohuone, F) WC- ja peseytymistilat, G) Parveke, H) Turvallisuus sekä erillinen kohta, joka täytetään, jos asukkaalla on muistin, kuulon, näön tai tasapainon ongelmia tai huimausta. Lomakkeen tarkoituksena on toimia tarkistuslistana asioille, jotka ikääntyneen kodissa tulee huomioida. Lomake täytettiin arvioinnin tekijän näkökulmasta, että riippumatta ikääntyneen mielipiteestä asian esteettömyyden tai turvallisuuden suhteen, arvioinnin tekijä merkitsee havaintonsa lomakkeeseen.

Esim. Lieden takana olevaan laattaseinään on imukupilla kiinnitetty koukku, jossa pannulaput roikkuvat. Asukkaan mielestä pannulaput eivät ole turvallisuutta heikentävä tekijä, koska ovat roikkuneet paikallaan jo 10 vuotta sytyttämättä tulipaloo. Arvioinnin tekijä tunnistaa paloturvallisuusriskin, ja merkitsee lomakkeeseen rastin kohtaan "huomautettavaa" ja tarkentaa, mitä huomautus koskee.

Arviointilomakkeen loppuun tiivistettiin ikääntyneen kanssa yhdessä sovitut muutostai korjaustoimenpiteet, jotta arviointikäynnin tekijälle jäi myös tieto sovitusta toimenpiteistä. Lomakkeen viimeinen sivu on ikääntyneelle jäävä kappale, johon kirjattiin havaitut esteettömyyttä tai turvallisuutta heikentävät tekijät, ikääntyneen kanssa yhdessä sovitut muutostai korjauskohteet sekä muutostai korjaustoimiin liittyvä suunnitelma. Myös yhteyden ottamisen suunnitelma kirjattiin, se sisälsi tiedon kuka ottaa yhteyden, miten ja keneen. Lomakkeen loppuun täytettiin tarvittaessa ikääntyneelle tärkeiden tahojen yhteystiedot.

Ikääntyneen kanssa on erityisen tärkeää käydä huolellisesti läpi havaitut muutokset tai korjaustarpeet ja perustella niiden merkitys tulevalle toimintakyvyille. Suurin osa toteutuvista esteettömyyttä ja turvallisuutta parantavista toiminnoista ovat kuitenkin toiminnallisia, niiden toteuttamisen vastuu jää yleensä ikääntyvälle itselleen. Nopeat toiminnalliset muutokset on mahdollista toteuttaa arviointikäynnillä. Asuinolojen arviointimalli onkin kustannustehokkain juuri näissä tilanteissa, missä pienillä toimilla voidaan tehokkaasti mahdollistaa kotona asuminen pidempään sekä jopa pidentää elinikää.

Akuutit muutokset tai korjaukset

Jos asuinolot ovat ikääntyneelle haasteellisia, ovat muutokset tai korjaukset akuutteja, koska tapaturmariski on suuri. Näissä akuuteissa tilanteissa on erityisen tärkeää perustella ikääntyneelle muutos- tai korjaustöiden merkitys tapaturmien ennaltaehkäisyyn näkökulmasta. Kun toimintakyky on jo heikentynyt, muutos- tai korjaus ehdotukset otetaan usein helpommin vastaan kuin ennaltaehkäisy tilanteessa, sillä ikääntyneellä on jo kokemuksia asuinolojen aiheuttamista haasteista suhteessa toimintakykyyn.

Ennakoivat muutokset tai korjaukset

Mikäli ikääntyneen toimintakyvyssä ei ole tapahtunut vielä heikentymistä, tai sen heikentymisestä huolimatta koti ei aiheuta vielä haasteita, on toiminta ennakoivaa ja pyrkii ennaltaehkäisemään akuutteja muutoksia tai korjauksia aiheuttavia tilanteita. Samalla ennaltaehkäistään tapaturmia, jotka voivat johtaa kyvyttömyyteen selvitä omassa kodissa itsenäisesti. Etenkin rakenteellisten korjaustarpeiden toteuttaminen voi kestää liian kauan tai osoittautua akuuttitilanteessa mahdottomaksi, jolloin asunto ei yllättäen alentuneen toimintakyvyn vuoksi välttämättä sovellu enää ikääntyneelle. Erityisesti ennakoivien muutoksien perustelemiseen tulee keskittää huomiota, sillä on kyse tekijöistä, joissa ikääntyvä ei ole vielä kokenut haasteita. Ikääntyneet tunnistavat ennakoimisen merkityksen, mutta eivät mallin pilotoinnin aikana pitäneet sitä ajankohtaisena. Toimintakyvyssä ennustettavia luonnollisen ikääntymisen aiheuttamia muutoksia tulee painottaa ohjauksessa ja neuvonnassa, jonka tavoitteena on ennakoivien muutostöiden toteuttaminen.

2.5

Korjaustarpeiden jatkokäsittely

Toiminnalliset muutokset

- Toiminnalliset muutostyöt ovat pieniä toimia, jotka ikääntynyt itse, hänen omaisensa tai arvioinnin tekijä voivat suorittaa. Tyypillisesti toiminnalliset muutostyöt ovat kustannuksiltaan edullisia tai maksuttomia. Näillä pienillä toimilla voidaan kustannustehokkaasti ennaltaehkäistä tapaturmia. Esimerkkejä toiminnallisista muutostöistä:
  - Kompastumisvaaran aiheuttavien mattojen siirtäminen sivuun tai poistaminen
  - Ketjutettujen jatkojohtojen irrottaminen toisistaan
  - Palovaroittimien siirtäminen asianmukaisiin paikkoihin
  - Palovaroittimen hankkiminen
  - Pannulappujen siirtäminen pois liedestä lähetyviltä

Arviointikäynnin tekijä ohjeistaa, mistä tarvittavia hankintoja on mahdollista tehdä. Pyrkimyksenä on tällaisissa tilanteissa tarjota mahdollisuuksien mukaan erilaisia vaihtoehtoja yhden palveluntarjoajan suosimisen sijaan. Lahdessa on käytössä Päijät-Hämeessä toimivan palvelunvälityskeskuksen Palvelu Santran koostama Ikäihmisten palveluopas, josta arviointikäynnin tekijä pystyy etsimään palveluita kohdennetusti. Näiden toteutuminen jää kuitenkin ikääntyneen ja/tai hänen omaisensa vastuulle.

On huomioitava, että ikääntynyt saattaa myös kokea nämä ennakoivat muutokset turhina, mikäli jokin tekijä ei ole aiheuttanut vaaraa aiemmin, ei sen ajatella tekevän niin jatkossakaan. Jotta liukastumisen tai kompastumisen vaaran aiheuttava matto tai lieden päällä roikkuvat pannulaput eivät palautuisi arviointikäynnin jälkeen entiselle paikalleen, on arvioinnin tekijän perusteltava konkreettisella tasolla muutostöiden tärkeys.

Rakenteelliset korjaukset

Rakenteelliset korjaukset ovat suurempia töitä, joita ikääntynyt itse, hänen omaisensa tai arvioinnin tekijä eivät voi itse suorittaa. Joissain tapauksissa rakenteelliset muutokset ovat myös luvanvaraisia, kuten kylpyhuoneeseen tehtävät kiinteisiin kalusteisiin kohdistuvat korjaustyöt tai oviaukkojen leventäminen. Osa rakenteellisista korjauksista kohdistuu asunnon ulkopuolisiin rakenteisiin, jotka ovat taloyhtiön vastuulla. Näitä ovat esim. esteettömyysongelmat talon porraskäytävässä, ulko-ovella, yleisissä tiloissa tai pihamaalla. Haasteellisin ja merkittävin korjaustarve on hissin puuttuminen tai se, että hissi ei pysähdy asuinkerrosten kohdalle.

Mikäli arviointikäynnillä ilmenee rakenteellisen korjauksen tarve, otetaan yhteys korjausneuvontaan. Tässä hankkeessa yhteydenottotahona toimi Vanhustyön keskusliitto ry:n korjausneuvoja. Yhteyden ottaa ensisijaisesti ikääntynyt itse tai hänen omaisensa. Tilanteissa, joissa arvioinnin tekijälle jää ikääntyneen psyykkisestä toimintakyvystä epävarma kuva, eikä omainen ole arviointikäynnillä mukana tai omaisia ei ole, voi myös arvioinnin tekijä ikääntyneen luvalla ottaa korjausneuvojaan yhteyden.

Rakenteelliset korjaukset aiheuttavat aina kustannuksia, joista osa korvataan eri lakien perusteella, esim. vammaispalvelulain. Kustannukset kohdentuvat kiinteistön omistajalle, jolloin vuokrasuhteessa asuvan kohdalla niistä on keskusteltava kiinteistön omistajan kanssa. Rakenteellisiin korjauksiin on olemassa pääasiassa kaksi rahoitusvaihtoehtoa, jotka ovat kotitalousvähennys verotuksessa tai vanhusten ja vammaisten asuntojen korjausavustukset valtiolla. Vanhusten ja vammaisten asuntojen korjausavustukset kattavat enintään 40 % korjaustöiden kustannuksista. Esimerkkilaskelma näistä kahdesta rahoitusvaihtoehdosta on liitteessä 6. Jälkiasennushissin rakentamiseen ja muihin taloyhtiöiden esteettömyyskorjauksiin on myös valtionavustuksia taloyhtiöille.

Omassa kodissa -hankkeessa yhteys Vanhustyön keskusliitto ry:n korjausneuvojaan otettiin puhelimitse. Puhelun aikana korjausneuvoja tekee arvion siitä, onko korjaustyö mahdollinen ja edellyttääkö se kotikäyntiä. Korjaustyön osoittautuessa mahdolliseksi, korjausneuvoja suunnittelee työn toteutuksen ja etsii sille tekijän. Korjausneuvojan tehtäviin ei kuulu työn jäljen tarkastaminen, vaan työn toteuttaja huolehtii työn laadukkaasta toteuttamisesta. Korjausneuvoja auttaa korjausavustushakemuksen laatimisessa ja toimittaa hakemuksen kunnan korjausavustuksia käsittelevälle viranomaiselle.

3 Kokemuksia asuinolojen arvioinnista

Asuinolojen arvioineet kotihoidon työntekijät keräsivät avoimella haastattelulla kokemuksia ikääntyneiltä, joiden kodeissa he kävivät arviointikäynnillä. Ikääntyneet olivat useimmiten ilahtuneita käynnistä, ja kokivat sen päällisin puolin tärkeiksi. Myös pienet neuvot (esim. palavan materiaalin siirtäminen pois lieden läheisyydestä) otettiin mielenkiinnolla vastaan. Myös epäuskoisuutta ohjausta kohtaan esiintyi. Usein ikääntyneet kuitenkin sanoivat, että haluavat asua nykyisessä kodissaan loppuun asti. Kysyttäessä ikääntyneeltä arviota siitä, miten hän luulisi pärjäävänsä nykyisessä asunnossa joutuessaan esim. pyörätuoliin, monet arvioivat siinä tilanteessa hakeutuvansa palveluasumiseen. Halukkuutta kotona asumista edistäviin kodin korjaustöihin tulevaisuudessa tarvittaessa oli vain harvalla haastatteluun osallistuneilla. Ikääntyneet luottivat haastattelun perusteella, että kunnalta löytyy palvelutalopaikka, kun he sitä tarvitsevat.

Asuinolojen arvioinnin toteuttajat eivät Omassa kodissa- hankkeen pilotointivaiheessa arvioineet toimintakykyä arviointikäynneillä. Ikääntyneiden toimintakyvyn rajoitteet eivät tulleet käynneillä esiin, eikä arvioijalla ollut kotihoidon piiriin kuulumattoman ikääntyneen terveydentilasta taustatietoja. Terveydentilan selvittämistä ei asuinolojen arviointi käyntiin kuulunut. Arviointikäynnin tekijän on hyvä olla sosiaali- ja terveystalon ammattilainen, ammattitaitoa tarvitaan asuinolojen arviointimallin prosessin ja sen toimijoiden tuntemisessa. Ikääntyneen henkilön toimintakyvyn arvioinnin merkitys korostuu toimintakyvyn rajoitteiden rajoittaessa itsenäistä selviytymistä. Fysioterapeutti on asiantuntija fyysisen toimintakyvyn arvioimisessa, apuväline tarpeen arvioinnissa ja erilaisten kodin muutostöiden suunnittelussa asiakkaan toimintakyvyn näkökulmasta, joten fysioterapeutin konsultaatiota kannattaa toimintarajoitteita havaittaessa hyödyntää.

Asuinolojen arvioijat kokivat haasteita ikääntyneen asuinolojen ennakoimisessa. Ikääntyneet eivät useinkaan ennakoineet tulevaisuutta ja uskoivat säilyvänsä terveenä vielä pitkään. Osaltaan tähän vaikutti myös epätietoisuus siitä, miten erilaisilla apuvälineillä ja kodin muutostöillä voidaan arkea helpottaa ja tehdä turvallisemmaksi. Apuvälineisiin liittyy myös paljon ennakkoluuloja ja negatiivisia tunteita, sillä ne koetaan herkästi leimaavina. Kaikki ikääntyneet eivät ole kiinnostuneita ennakoimaan aiemmin, ennen kuin sairaus tai toimintakyvyn heikkeneminen alkaa vaikuttamaan päivittäisiin toimintoihin. Oma haasteensa on asuminen hissittömässä kerrostalossa, varsinkin sen ylemmissä kerroksissa. Portaiden kulkeminen nähdään hyvänä kuntoiluna, niin kauan kun fyysinen kunto sen sallii. Päätös hissien rakentamisesta on taloyhtiössä pitkäkestoinen prosessi ja pienituloinen ikäihminen saattaa taloudellisista syistä jopa vastustaa hissien rakentamista. Muutto esteettömään asuin-ympäristöön uuteen asuntoon voi olla hyvä ratkaisu siinä vaiheessa, kun ikäihminen olisi muutoin jäämässä asuntonsa vangiksi.

Ikääntyneelle henkilölle itselleen jää usein suurin vastuu kodin toiminnallisten muutosten ja rakenteellisten korjausten toimeenpanossa. Kodin muutos- ja korja-

ustöiden käynnistäminen ja hankinta on usein suuritöinen sekä aikaa vievä urakka, jossa ei ole mahdollisuutta asuinolojen arviointikäynnillä avustaa. Tässä hankkeessa osa asuinolojen arviointiin osallistuneista asukkaista olisi halunnut, että arvioinnin tekijä olisi opastanut häntä kädestä pitäen. Asukkaan (tai hänen omaisensa/läheisensä) kannustaminen ja vastuuttaminen muutos tai korjaustöiden käynnistämiseen on olennaista muutosten ja korjausten etenemisen kannalta. Arvioinnin tekijät kokivat mahdollisuuden korjausneuvojan konsultoimiseen erittäin tärkeänä. Korjausneuvojalla on konkreettista tietoa erilaisista rakenteellisista ratkaisuista ja taloudellisista avustusmuodoista.

Omassa kodissa-hankkeessa Vanhustyön keskusliitto ry:n korjausneuvoja oli saanut arvioinnin tekijältä eli palvelutarpeen arvioijalta tiedon, mitä muutoksia asunnossa asuinolojen arvioinnin perusteella oli tarpeen tehdä. Asukaskäyntiä varten oli jo valmis dokumentti asioista, joihin tulee kiinnittää huomiota ja antaa asiantuntija-apua. Lisäksi asukkaat olivat jo pohtineet oman kotinsa muutostarpeita ja heillä oli varsin hyvä käsitys tarvittavista toimenpiteistä. Näiltä osin työ korjausneuvoja pääsi nopeammin neuvomaan kodin korjauksissa, kuin kohteissa, joissa ei ollut etukäteen tehty arviointikäyntiä. Asiakaskäyntien yhteydessä pystyttiin löytämään ratkaisut ongelmakohtiin ja voitiin tehdä avustushakemukset ja tarjouspyynnöt nopeasti valmiiksi. Vaikka määrällisesti asuinolojen arviointimallin kehittämishanke toi lyhyessä ajassa monta uutta kohdetta, niin ajallisesti ne eivät lisänneet työmäärää mainittavasti. Asunnon arviointikäynti toimi kattavana pohjatyönä korjausneuvojan käynnille. Ikääntyneet olivat arviointikäynnin jälkeen itse aktiivisesti pohtineet omaa asumistaan ja tehneet toimenpiteitä suositusten perusteella. Korjausneuvojan käynneillä ikääntyneet esittelivät mm. uutta esteetöntä huonejärjestystä, kertoivat poistaneensa vaaralliset taloustikkaat käytöstä ja mainitsivat asennetuista palovarottimista. Näitä toimenpiteitä oli tehty palvelutarpeen arvioijan toteuttaman asuinolojen arviointikäynnin jälkeen.

4 Suosituksia mallin käyttöönottoon kunnissa

Hankkeessa kehitetty asuinolojen arvioinnin toimintamalli on ennakoinnin väline Vanhuspalvelulain suositusten toteutukseen. Vastaavaa moniammatillista kaupungin olosuhteisiin sopivaa toimintamallia ei ole aiemmin ollut käytössä.

Asuinolojen arviointimallin käyttöönotto tapahtuu kuntakohtaisesti soveltaen. Lahdessa asuinolojen arviointimallin pilotoimisen tukena oli ikääntyvien neuvonta- ja palvelupiste Siiri, jonne on keskitetty Lahden Ikäihmisten neuvonta- ja palvelupiste Siiristä sijaitsee mm. Palvelu Santra, joka tarjoaa ikääntyville palveluneuvontaa. Palvelu Santra on koostanut alueellisen Ikäihmisten palveluoppaan, jota asuinolojen arvioinnissa pystyttiin hyödyntämään. Koska vanhuspalvelujen rakenne poikkeaa eri kunnissa, tulee asuinolojen arviointimalli muokata kunnan toimintoihin istuvaksi.

Asuinolojen arviointimallin kuntakohtaisessa käyttöönotossa on mallin käytännön siirtymisen kannalta tärkeää kokoontua poikkihallinnollisesti suunnittelemaan miten alueella toteutetaan mallia, ja ketkä ovat mallissa toimijoina. Toimijoiden roolien ja vastuun sopiminen on edellytys arviointimallin toiminnan siirtymiseen käytännön. Käytänteiden muutosta tai uuden käytänteen käyttöön otossa voidaan soveltaa organisatorisen oppimisen ekspansiivista mallia, jossa käytänne juurrutetaan ensin yksilötasolla eri toimijoille, ja sen jälkeen yhdistetään koko verkoston yhtenäiseksi toiminnaksi (Engeström 1995). Kuvassa 2 on taulukoituna Lahdessa rakennetussa mallissa välttämättömäksi koetut toimijat sekä heidän rooli- ja vastuunjakonsa.

Ikääntyneiden asuinolojen arviointimalli tulisi kytkeä kunnan teknisen toimialan, kaavoituksen, rakennusvalvonnan ja asuntotoimen toimintaan mukaan, sillä kunta ohjaa tai aloittaa monet mittavimmat korjaus- ja rakentamisurakat. Näin olisi mahdollista vaikuttaa siihen, millaisia koteja rakennetaan. Kunta ja kunnan asuntotoimi voisivat olla esim. yhteistyössä paikallisen kiinteistöliiton tai vastaavien tahojen kanssa aktiivisemmin yhteydessä asunto-osakeyhtiöiden hallituksiin, ja tätä kautta pyrkiä vaikuttamaan tulossa olevien korjausurakoiden sisältöön. Yksin kunnan vanhuspalvelut eivät pysty ikääntyneiden asuinoloja optimaalisella tasolla parantamaan, vaan myös kunnan muiden toimialojen tulee olla vahvasti mukana tässä yhteisessä haasteessa, omassa kodissa mahdollisimman pitkään.

Asuinolojen arviointimallia ei ole välttämätöntä juurruttaa käytänteisiin sellaisena, kuin se on Lahdessa rakennettu. Sekä mallin toimijat että työkalut ovat sovellettavissa kunnassa parhaiten paikallisiin olosuhteisiin toimivalla tavalla. Lomake toimii tarkistuslistana asunnon eri osien esteettömyydelle ja turvallisuudelle, ja sen käyttöönoton laajuutta voi soveltaa käytössä olevista resursseista.

5 Pohdinta

Ikääntyneiden asuinolojen arviointimallin rakentaminen toteutettiin seitsemän kuukauden aikana. Kehittämistyössä tärkeä rooli oli vähintään kerran kuussa kokoon-tuneella projektiryhmällä. Ohjausryhmä kokoontui hankkeen aikana neljä kertaa ja antoi aktiivisesti kehittävää palautetta mallista. Tiheät tapaamiset olivat edellytys monialaiselle ja -toimijaiselle toimintamallille, sillä mallissa olennaista on poikkihal-linnollinen asiantuntemus, joka tuottaa mallille lisäarvoa.

Etsivän vanhustyön haasteena pidettiin sitä, miten saataisiin ikääntyneet mo-tivoitumaan arviointikäynnin vastaanottamiseen. Ikääntyneille kotiin lähetetyn kutsukirjeen lisäksi toteutettiin hankkeen markkinointia julisteiden avulla alueen kaupoissa, terveyskeskuksessa sekä seurakunnan tiloissa. Omaisten herättelyyn käy-tettiin Facebook-sivua. Koska aiemminkin on huomattu, ettei kirje tavoita kaikista heikoimmassa kunnossa olevia ikääntyneitä (Laude 2015), pyrittiin toimintamallista levittämään positiivista kuvaa alueen asukkaiden keskuuteen. Kolmannes sisää-nottokriteerit täyttävistä ikääntyneistä myöntyi vastaanottamaan arviointikäynnin, mutta tavoittamatta jääneiden ikääntyneiden asuinolojen tilanne jäi selvittämättä. On mahdollista, ettei menetelmänä käytetty kutsukirje ja puhelinsoitto tavoittaneet heikkokuntoisimpia ikääntyneitä, joiden tavoittaminen on erityisen tärkeää yksi-lön asuinolojen parantamisen kannalta. Kokeiluhankkeen nopea aikataulu rajasi arviointikäyntien lukumäärää, eikä hankkeessa ollut mahdollista selvittää niiden ikääntyneiden asuinoloja, joita ei kirjeen avulla tavoitettu.

Omassa kodissa -hankkeessa tehdyistä markkinointitoimista ikääntyneet olivat ha-vainneet vain kotiin lähetetyn kirjeen. Suhteessa julisteiden suunnittelun, painatuksen ja levityksen aiheuttamaan työmäärään ja kustannuksiin hankkeessa arvioitiin, ettei Omassa kodissa hanke hyötynyt niistä oleellisesti. Sen sijaan Facebook-sivu, jonka luo-minen ja ylläpitäminen eivät aiheuttaneet kustannuksia työajan lisäksi, keräsi huomiota sekä paikallisella että kansallisella tasolla. Lehtimarkkinointiin varauduttiin, mutta sitä ei hyödynnetty. Kutsukirjeen kautta saatiin riittävä määrä ikääntyneitä osallistumaan.

Asuinolojen arvioinnissa käytettävän lomakkeen on tarkoitus olla mahdollisim-man sekä kattava että helppokäyttöinen. Tämän vuoksi lomakkeesta jätettiin pois konkreettisten mittaustulosten kirjaaminen, joka edellyttäisi mittavälineistöä arvioin-tikäynneille mukaan. Nyt lomake toimii subjektiivisena tarkistuslistana, jonka täyttö- ja tulkintaohjeet ovat asuinolojen arvioinnin käsikirjassa. Vaikka arviointikäynti ei sisällä mittaamista, on käsikirjassa ohjeellisia mittoja subjektiivisen arvioinnin tueksi.

Tärkeäksi asuinolojen arviointimallissa osoittautui ohjaus ja neuvonta, se koettiin yhdeksi oleellisimmista tekijöistä muutos- tai korjaustöiden toteutumisen suhteen. Ikääntynyttä tulee motivoida sekä akuutteihin että ennakoiviin toimenpiteisiin pe-rustellen ja kannustaen.

Arviointikäyntien tekijät kokivat, että ikääntyneillä oli suuri vastuu muutos-tai korjaustöiden toteuttamisesta. Arviointikäynnin tulosten seurantaan tulisikin kiinnittää enemmän huomiota. Jatkossa olisi tärkeää tutkia sitä, miten asuinolojen

muutostoimenpiteet toteutuvat, ja mitkä tekijät edistävät toimenpiteiden toteutumista tai estävät ne. Esimerkiksi neuvontapalvelulla, jollainen Lahden Ikäihmisten neuvonta- ja palvelupiste Siirissä on, voisi tukea muutostöiden toteutumista, mutta neuvonnan ajoitus, sisältö sekä neuvojien kouluttaminen ovat jatkotutkimusaiheita. Tällainen vaikuttavuus ja vaikuttavuutta selittävä tieto on tärkeää, kun suunnitellaan toimintamallin siirtämistä käytäntöön. Kustannusvaikuttavuuden optimoiminen on ikääntyvien asuinolojen arviointimallin tulevaisuuden haaste.

Ikääntyneelle hyvä vaihtoehto on valmistautua muuttamaan esteettömämpään asuntoon ja asuinympäristöön siinä vaiheessa, kun asuminen nykyisessä asunnossa alkaa vaikeutua. Vaikka tämä ei edistä asuntokannan esteettömyyden lisääntymistä, on se järkevä toimenpide yksittäisen ikäihmisen kannalta. Monet toimivatkin tällä tavalla, mutta usealle ikäihmisille kynnys sekä muuttamiseen, että korjaustöiden toteuttamiseen on korkea. Valmistautuminen kannattaa aloittaa riittävän aikaisin ja kotihoidon toteuttamat arviointikäynnit, ohjaus ja neuvonta voivat olla tässä keskeisessä roolissa ikääntyneiden kotona asumisen edistämisessä.

Poikkihallinnollinen yhteistyö asetti haasteen toimintamallin tulosten dokumentoimiselle. Koska eri toimijoilla ei ole yhteistä tietokantaa, eikä varsinkaan sellaista, jossa olisi looginen alue asuinolojen arviointimateriaalin tallennukseen, päädyttiin tässä hankkeessa dokumentoimaan asuinolojen arviointikäynnit paperisina ja säilyttämään niitä kansiossa Ikäihmisten neuvonta- ja palvelupiste Siirin tiloissa. Myöskin aiemmin vastaavaa toimintamallia maaseudulla kehittäneet työtehoseuran toimijat (Mäntylä & Roos 2008) olivat dokumentoineet käyntinsä samoin. Poikkihallinnollisille toimijoille yhteinen tietojärjestelmä mahdollistaisi myös asuinolojen arviointikäyntien dokumentoimisen tarvittavien toimijoiden nähtäville.

Omassa kodissa -hankkeen vahvuutena oli poikkihallinnollisen toiminnan toteutuminen aktiivisesti. Lahden kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden, teknisen ja ympäristö toimialan, Päijät-Hämeen pelastuslaitoksen sekä Vanhustyön keskusliiton asiantuntijat tuottivat yhdessä ainutlaatuisen monialaisen toimintamallin ikääntyneiden kotona asumisen edistämiseen. Hankkeelle Lahden ammattikorkeakoulun viestinnässä luotu visuaalinen ilme (ks. Liite 1) ja ammattikorkeakoulun Muotoilu- ja taideinstituutin opiskelijoiden toteuttama video tukevat tulosten levittämistä.

Vaikka asuinolojen arviointimalleja on kehitetty aiemminkin, lähinnä esteettömyyskartoituksen nimikkeellä, on tässä arviointimallissa huomioitu kohderyhmän erityistarpeet, ja luotu näiden huomioimiseen tarkoitettu asuinolojen arviointilomake täyttöohjeineen. Lisäksi mallissa sovellettiin etsivän vanhustyön toimintamallia ennaltaehkäisevien toimenpiteiden kohteeksi. Arviointikäynnin jälkeisten eri alojen asiantuntijoiden toimenpiteiden vaiheiden dokumentointi ja visualisointi konkretisoi moniammatillista yhteistyötä. Tuomalla rahoitusvaihtoehtoja näkyväksi konkreettisin esimerkein toivotaan laskevan kynnystä rakenteellisiin korjaustöihin ikääntyneen asunnossa.

Ikääntyneen asuinolojen arviointimalli on sovellettavissa eri kuntiin, siinä on käytännön tasolla kuvattu kunnan tai alueen poikkihallinnolliset- ja järjestötoimijat rooleineen ja vastuineen osana prosessia.

LÄHTEET

- Engeström, Y. 1995. Kehittävä työntutkimus. Helsinki : Painatuskeskus
- Häkkinen, H. & Holma, T. 2013. Hyvinvointia edistävät kotikäynnit iäkkäille. PPS-dokumentti, saatavissa: <http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/tapahtumat/aineisto/2013/kuntamarkkinat/soster/Documents/2013-09-11-08-Holma%20Tupu-H%C3%A4kkinen-Hannele.pdf>
- Hiilesvuo, A. 2013. Veteraanien asuntojen korjaustöiden vaikuttavuus selvitys. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto ry.
- Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma vuosille 2013-2017. 2013. Ympäristöministeriö.
- Invalidiliitto 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Saatavissa: http://inport2.invalidiliitto.fi/Raken_Ympariston_Esteet_netti.pdf
- Kasanen, P. 2004. Elderathome. Ikäihmisten kotona asumisen edellytykset. Asunnon, ympäristön ja palvelujen suunnittelukriteerit. Helsinki: Edita Oyj
- Kirkkovirasto 2015. Sähköinen tiedonanto
- Laude, T. Seniori Vamos-hankkeen etsivän vanhustyön menetelmät. Sähköinen tiedonanto 12.11.2015
- Lönnroos, E. 2009. Hip Fractures and Medication-Related Falls in Older People (Iäkkäiden lonkkamurtumat ja lääkehoitoon liittyvät kaatumiset). Kuopion yliopisto: Lääketieteellinen tiedekunta. Saatavissa: <http://wanda.uef.fi/uku-vaitokset/vaitokset/2009/ISBN978-951-27-1384-4elonroos.htm.html>
- Mikkonen, M., Kauppinen, J., Huovinen, M., Aalto, E. 2007. Etsivä työ Euroopan syrjäytyneiden väestönsien parissa. A-klinikkasäätien raporttisarja nro 58. Saatavissa http://www.aftereight.fi/hello/doc/Etsivatyo_Eurooppa.pdf
- Mäntylä, H & Roos, I. 2008. Maaseudun ikäihmisten asuntoja korjaamassa. TTS tutkimuksen raportteja ja oppaita 35.
- Orvasto, O. 2014. Etsivän vanhustyön asiakkaana- kokemuksia Löytävä-hankkeesta. Opin näytetyö: Turun ammattikorkeakoulu. Saatavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/82296/Oskari_Orvasto.pdf?sequence=1
- Sainio, P., Stenholm, S., Vaara, M., Rask, S., Valkeinen, H. & Rantanen, T. 2012. Teoksessa Koskinen, S., Lundqvist, A. & Ristiluoma, N. Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. Tampere: Suomen yliopistopaino.
- THL 2015. Tapaturmat; iäkkäät. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/tapaturmat/iakkaat>
- Vanhuspalvelulaki. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. Helsinki 28.12.2012

LIITTEET

Liite 1. Kutsukirje	27
Liite 2. Omassa kodissa -tapahtuman esite.....	28
Liite 3. Asuinolojen arviointilomake.....	29
Liite 4. Asuinolojen arvioinnin käsikirja.....	34
Liite 5. Pilotoinnissa havaitut ikääntyneiden apuvälineet sekä muutos- ja korjaustyöt.....	38
Liite 6. Asunnon korjaustoimenpiteiden rahoituksen esimerkkilaskelmat	39
Liite 7. Ikääntyneen asuinolojen arviointimalli	40

Lahden kaupunki
Vanhustenpalvelut ja kuntoutus

6.8.2015

Arvoisa liipolalainen

Lahden kaupunki on mukana Ympäristöministeriön Ikäntyneiden asumisen kehittämissuunnitelmassa, jonka osana selvitetään lahtelaisten 75- 85 vuotiaiden asuinoloja. Tavoitteena on mahdollistaa omassa kodissa asuminen mahdollisimman pitkään. Tämän puitteissa teemme kotikäyntejä Liipolan alueella elo-lokakuun 2015 aikana.

Kotikäynti sisältää asunnon esteettömyyden ja turvallisuuden tarkastelun, jossa asukkaan omat kokemukset asunnon toimivuudesta ovat etusijalla. Asukkaan halutessa hänelle tarjotaan ohjausta ja neuvontaa siihen, mistä saa apua ja rahoitusta mahdollisten esille nousseiden korjaus- tai muutostarpeiden toteutukseen. Kartoituskäynti on asiakkaalle täysin maksuton, eikä velvoita mihinkään toimenpiteisiin.

Kaipaamme erityisesti niiden ihmisten kokemuksia, jotka eivät ole kotihoidon palveluiden piirissä. Ennakoiminen on tärkeää kotien asuinolojen suunnittelussa, joten erityistä akuuttia tarvetta muutoksille ei tarvitse olla. Kotikäynnit tekevät Lahden kaupungin fysioterapeutti ja vanhuspalveluiden asiakasohjaaja.

Otamme Teihin yhteyttä puhelimitse kahden viikon sisällä kirjeen saapumisesta. Jos haluatte, voimme tuolloin puhelimesta sopia ajan, jolloin tulemme käymään luonanne. Voitte halutessanne pyytää omaisia mukaan sovitulle käynnille.

Ystävällisin terveisin

Tiina Konsti ja Mari Olin-Jokinen, Ikäntyneiden asiakasohjausyksikö Siiri

Lahden ammattikorkeakoulu
Lahti University of Applied Sciences

Liite 2. Omassa kodissa-tapahtuman esite

Mahdollisimman pitkään omassa kodissa Ikääntyneiden asuinolojen kehittämishankkeen esittelytapahtuma

perjantaina 2.10.2015 klo 12-16

Paikka: Liipolan monitoimitalo Onni, Ostoskatu 3

Tapahtuma on tarkoitettu ikääntyneille sekä heidän läheisilleen. Ennakoivalla toiminnalla ja pienilläkin muutostöillä voidaan mahdollistaa omassa kodissa asuminen pidempään. Paikalla on ikääntyneiden asumisen asiantuntijoita, sekä Liipolan alueella käynnissä olevan ikääntyneiden asuinolojen kehittämishankkeen toimijoita.

Tapahtuman aikataulu:

- 12.00 Tapahtuman avaus – Sanna Hakala, Mahdollisimman pitkään omassa kodissa-hankkeen projektipäällikkö
- 12.15 Ikääntyvien asuminen Liipolassa – Ari Juhanila, Lahden kaupungin asuntoasianpäällikkö
- 12.30 Monitoimitalo Onnin mahdollisuudet ikääntyneille – Maritta Turunen, rehtori
- 13.30 Korjausneuvontakäynnit - Kari Tahvanainen, Vanhustyön keskusliiton korjausneuvoja
- 13.45 Asumisen turvallisuus - Kristiina Mattila, asumisturvallisuuden asiantuntija
- 14.00 Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma – Sari Hosionaho, ohjelmapäällikkö, ympäristöministeriö
- 14.30 Tangokuningas 2015 Aki Samuli esiintyy
- 15.15 Onnin esittelykierros
- 15.30 Senioritanssit
- 16.00 Tapahtuma päättyy

Sisältää kahvitarjoilun. Tapahtuma on maksuton

www.facebook.com/omassakodissa

 **IKÄÄNTYNEIDEN ASUMISEN
KEHITTÄMISOHJELMA 2013–2017**

LAHTI

LAMK

Lahden ammattikorkeakoulu
Lahti University of Applied Sciences

ASUINOLOJEN ARVIOINTILOMAKE pvm _____ . 20 _____

Arvioinnin tekijä _____

Asukas:

Nimi _____ puh _____

Ikä _____ Talouteen kuuluvat henkilöt _____ Asuinkerros _____

Osoite _____

Omaisien yhteystiedot _____

Asunnon hallintamuoto: vuokra omistus asumisoikeusasunto

Asukkaan käyttämät apuvälineet:

_____

_____

Onko asukas kaatunut tai ollut vähällä kaatua kotona tai kodin ympäristössä?

Ei Kyllä, missä ja miten?

_____

_____

A. Rakennuksen piha ja yleiset tilat

1. Kulku parkkipaikalta sisäänkäynnille
2. Kulku roska-astioille
3. Talon ja rapun tunniste näkyvillä
4. Sisäänkäynnin edusta
5. Ulko-ovi
6. Rappukäytävä
7. Saunatilat
8. Pyykinpesutilat
9. Onko talossa hissi? Kyllä Ei
  - Hissi jää puoleen kerrokseen
  - Hissi ei kulje kaikkiin yleisiin tiloihin
  - Hissi ei ole esteetön

B. Asunnon sisäänkäynti

1. Sisäänkäynnin helppokulkuisuus
2. Oven avaaminen yhdellä kädellä
3. Kynnys
4. Eteisen liikkumistila
5. Eteisen valaistus
6. Kompastumisriskit (matot)

C. Keittiö

1. Liikkumistila
  2. Matot, muut kompastumisriskit
  3. Kalusteet ja koneet
  4. Valaistus (työtasot)
  5. Muut huomiot (viritelmät, liedon lähellä palavia materiaaleja)
-
-

D. Makuuhuone

1. Liikkumistila
  2. Sängyn korkeus
  3. Matot, muut kompastumisriskit
  4. Muut huomiot
-
-

E. Olohuone

1. Liikkumistila
  2. Kalusteiden korkeus
  3. Matot, muut kompastumisriskit
  4. Muut huomiot
-
-

F. WC- ja peseytymistilat

1. Kynnys
  2. Oviaukon leveys
  3. Lattiapinnan liukkaus
  4. Liikkumistila
  5. WC-kalusteiden sijoittelu
  6. Suihku
  7. Suihkun lattian kallistukset
  8. Yksioteseikoittajat
  9. Pistorasioiden sijoittelu
  10. Valaistus (peili- ja yleisvalaisin)
  11. Muut huomiot ___
-
-

G. Parveke

1. Kulku parvekkeelle
  2. Lattiapinnan liukkaus
  3. Muut huomiot (kaiteet, korokkeet, viritelmät)
-
-

H. Turvallisuus

1. Palovaroittimien määrä ja sijainti
2. Jatkojohdot (liittäminen toisiinsa)
3. Sähkölaitteiden kunto ja siisteys
4. Yövalaistus wc-käyntejä varten
5. Riittävä valaistus asunnossa
6. Tavaroiden paljous/kertyminen
7. Muut huomiot:

Yhteenveto:

Muutostarpeet, joihin toimenpiteet kohdistetaan asukkaan toivomuksesta:

Muut huomiot:

IKÄÄNTYNEIDEN ASUMISEN
KEHITTÄMISOHJELMA 2013–2017

LAMK

Lahden ammattikorkeakoulu
Lahti University of Applied Sciences

Arvoisa ikääntynyt,

Kotiinne on suoritettu Lahden vanhuspalvelujen toimesta asuinolojen arviointikäynti. Sivun kääntöpuolelta löydätte arviointikäynnillä havaitsemamme asiat, jotka muutimme jo käynnillä tai joihin suunnittelimme jatkotoimia.

Käynnillä tarkastelimme yhdessä kotianne turvallisuuden sekä esteettömyyden näkökulmista. Kerroimme teille siitä, miten omassa kodissa voi asua mahdollisimman pitkään asuinoloihin vaikuttamalla. Ennakointi on erityisen tärkeää tapaturmien ehkäisyssä. Kodissa on tärkeää ennakoida myös iän mukana tulevat toimintakyvyn muutokset, jolloin asuinolot ehditään järjestelmään hyvissä ajoin valmiiksi.

Lisätietoa ikääntyneiden asumiseen liittyvistä asioista löydätte halutessanne Ympäristöministeriön ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman sivuilta www.ymparisto.fi/ikaantyneiden-asuminen

Lisätietoa asuinolojen arviointikäynneistä Lahden alueella saatte Ikäihmisten neuvonta- ja palvelupiste Siiristä osoitteesta Vapaudenkatu 23, tai puhelimitse 03 818 5555. Siiri on avoinna ma-pe klo 9-15

Pvm: ____ . ____ . 201 ____

Arvioinnin tekijä: _____ puh: _____

Lahden ammattikorkeakoulu
Lahti University of Applied Sciences

Yhteenveto arviointikäynnistä

1. Sisäänkäynti
2. Rappukäytävä
3. Eteinen
4. Keittiö
5. Olohuone
6. Makuuhuone
7. WC
8. Pesutilat
9. Turvallisuus

Totesimme yhdessä, että seuraavat toimenpiteet olisi hyvä tehdä:

Suunnitelma muutostöiden toteutukselle:

Tarpeellisia yhteystietoja (täytetään tarvittaessa):

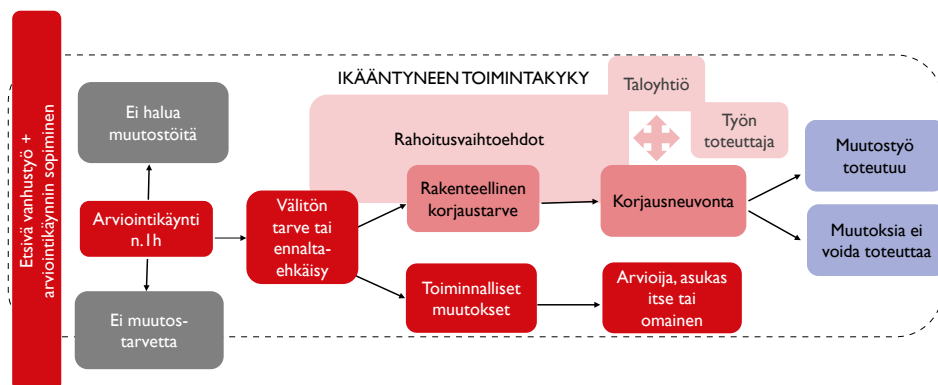

Asuinolojen arvioinnin käsikirja

Tämä ohje kuvaa tiivistetysti ikääntyneen asuinolojen arviointimallin, sekä sen osana käytettävän asuinolojen arviointilomakkeen käytön.

Lomake on tarkoitettu sosiaali- ja terveyspalveluiden henkilöstön työkaluksi asuinolojen arvioinnissa ja sen perusteella ikääntynyt, hänen omaisensa tai viranomainen käynnistää tarpeelliset toimenpiteet asuinolojen muutostöille. Malli monialaiseen asuinolojen edistämiseen on kuvattu kuvassa alla.

Arvioijalla on hyvä olla mukanaan 3 metrin rullamitta vähimmäismittojen tarkistusta varten.

Arvioinnin toteuttaminen lomakkeen avulla

Kukin kohde arvioidaan havainnoimalla ja/tai haastatteleamalla asukasta ja hänen omaistaan. Lomakkeen ”huomautettavaa” kohtaan sekä asiakkaalle jätettävään omaan lomakkeeseen tarkennetaan jatkosuosituksia varten asuinolojen rakenteelliset korjaukset ja toiminnalliset muutokset. Asuinolot arvioidaan kokonaisvaltaisesti, oleellisimpiin toimintakyvyn haasteita aiheuttaviin tai turvallisuutta heikentäviin tekijöihin puuttuen. Arvioinnissa kuunnellaan ikääntyneen omia kokemuksia sekä hänen asuinoloistaan että toimintakyvystään. Arvioinnin tekijän tulee myös itse arvioida silmämääräisesti ikääntyneen toimintakykyä, ja peilata sitä havaittuihin asuinoloihin.

Lomakkeen tarkoituksena on toimia tarkistuslistana ikääntyneen kodissa huomioitaville asioille. Lomake täytetään arvioinnin tekijän näkökulmasta, joka tarkoittaa sitä, että riippumatta ikääntyneen mielipiteestä asian esteettömyyden tai turvallisuuden suhteen, arvioinnin tekijä merkitsee havaintonsa lomakkeeseen.

Esitiedot

Päivämäärä	Merkitään täydellinen päivämäärä esim. 20.08.2015
Arvioinnin tekijä(t)	Nimet, organisaatio ja puhelinnumero
Asukkaan tiedot	Merkitään pyydetyt tiedot
Omaisien tiedot	Nimi ja puhelinnumero
Asunnon hallinta	Rastitaan oikea vaihtoehto
Asukkaan käyttämät apuvälineet	Luetellaan apuvälineet oikeilla nimillään
Kaatumisriski	Mikäli kyllä, tarkennus missä, milloin ja miten?

ARVIOINTIKOHTTEET**A. Rakennuksen piha ja yleiset tilat**

1. Kulku parkkipaikalta sisäänkäynnille: väylien leveys vähintään 1500 mm, väylät tasaisia
2. Kulku roska-astioille: ks. Kohta A1, lisäksi mahdollisen roskakatoksen tai -aitauksen esteetön käytettävyyys
3. Talon ja rapun tunnistet selkeästi näkyvillä ja mielellään valaistuna
4. Sisäänkäynnin edustalla vapaata tilaa 1800 mm x 1800 mm
5. Ulko-ovi mm. kätteet, valaistus, kynnykset enintään 20 mm, oven avauksen keveys, oven kulkukaukon leveys min. 900mm, portaat ennen sisäänkäyntiä tai sisäänkäynnin jälkeen
6. Rappukäytävä, ulkovarastotiloihin kulku: portaat, muita ongelmia?
7. Saunatilat: portaat, kynnykset, ovien avaaminen, mahtuuko apuvälineen kanssa?
8. Pyykinpesutilat: portaat, kynnykset, ovien avaaminen, mahtuuko apuvälineen kanssa?
9. Onko talossa hissi? Hissin tilavuus, helppokäyttöisyys, mahtuuko apuvälineen kanssa

B. Asunnon sisäänkäynti

1. Sisäänkäynnin helppokulkuisuus: onko ovi helppo avata, aukeamissuunta oikea
2. Oven avaaminen yhdellä kädellä, avaamisen helppous
3. Kynnys enintään 20 mm
4. Eteisen liikkumistila vähintään 1500 mm x 1500 mm
5. Eteisen valaistus: onko riittävä, kontrastit, häikäisy
6. Kompastumisriskit (matot)

C. Keittiö

1. Liikkumistila, onko riittävästi myös apuvälinettä käytettäessä
2. Matot, muut kompastumisriskit
3. Kalusteet ja koneet, sopiva korkeus, voidaanko säätää
4. Valaistus (työtasot): onko riittävää toiminnan kannalta
5. Muut huomiot (viritelmät, lieden lähellä palavia materiaaleja) kodinkoneiden sijoittelu, laskutilaa kodinkoneiden vieressä riittävästi, sähköpisteiden sijoittuminen, vesipisteen sijoittuminen

D. Makuuhuone

1. Liikkumistila, kulkuväylien leveys vähintään 900mm
2. Sängyn korkeus, ylösnousun helppous
3. Matot, muut kompastumisriskit
4. Muut huomiot esim. kalustus, huoneen koko vähintään 10-12m²

E. Olohuone

1. Liikkumistila, kulkuväylien leveys vähintään 900 mm
2. Kalusteiden korkeus, ylösnousun helppous
3. Matot, muut kompastumisriskit
4. Muut huomiot esim. kalustus, huoneen koko vähintään 10-12m²

F.WC ja peseytymistilat

1. Kynnyksen korkeus (enintään 20 mm)
2. Oviaukon vapaa leveys ovi avattuna vähintään 850 mm
3. Lattiapinnan liukkaus- esim. liukusteiden mahdollisuus
4. Kääntymistila 1500mm ympyrän halkaisija myös apuvälinettä käytettäessä
5. WC istuimen vieressä vapaata tilaa vähintään 800 mm
6. Suihkun vieressä laskutilaa, tarvittaessa suihkuistuin mahtuu
7. Suihkun lattian kallistukset, seisooko vesi
8. Yksioteseikoittajat: helppokäyttöisyys
9. Pistorasioiden sijoittelun turvallisuus ja niihin ulottuminen
10. Valaistus riittävä, kontrastit riittävät heikkonäköiselle
11. Muut huomiot esim. tukikaiteiden kiinnitysmahdollisuus

G. Parveke

1. Kulku parvekkeelle, kynnyksen korkeus
2. Lattiapinnan liukkaus, liukastumisriski
3. Muut turvallisuushuomiot (kaiteet, korokkeet, virtelmät) Kynnyksen korkeus, oven käyttö

H. Turvallisuus

1. Palovaroittimien määrä ja sijainti, 60m² per palovaroitin
2. Jatkojohdot (liittäminen toisiinsa turvallisuusriski)
3. Sähkölaitteiden kunto ja siisteys
4. Yövalaistus wc-käyntejä varten
5. Riittävä valaistus asunnossa
6. Tavaroiden kertyminen

Jos ikääntyneellä on muistin, kuulon, näön tai tasapainon ongelmia tai huimausta

1. WC-kalusteiden sekä väri- että tummuuskontrastit
2. Ovikellon ja palovaroittimen havaitseminen, kysyttävä
3. Jakkaran käyttö, aiheuttaa tapaturmavaaran
4. Automaattikatkaisu keittiön laitteisiin
5. Liesivahti tai lieden palovaroitin
6. Tavaroiden säilytys/saatavuus (yläkaapit)

Yhteenveto

Ikääntyneen kanssa on erityisen tärkeää käydä huolellisesti läpi havaitut muutos- tai korjaustarpeet, perustellen niiden merkitys tulevalle toimintakyvylle. Suurin osa toteutuvista esteettömyyttä ja turvallisuutta parantavista toiminnoista on usein toiminnallisia, niiden toteuttamisen vastuu jää yleensä ikääntyvälle itselleen. Asuinolojen arviointimalli on kustannustehokkain juuri näissä tilanteissa, missä pienillä toimenpiteillä voidaan tehokkaasti mahdollistaa kotona asuminen pidempään sekä jopa pidentää elinikää.

Jos asuinolot ovat ikääntyneelle haasteellisia, ovat muutostarpeet akuutteja koska tapaturmariski on suuri. Näissä akuuteissa tilanteissa on erityisen tärkeää perustella ikääntyneelle muutos- tai korjaustöiden merkitys etenkin tapaturmien ennaltaehkäisyn kautta. Ennakoivat muutoksilla pyritään ennaltaehkäisemään tilanteita, joissa toimintakyvyn lasku aiheuttaisi akuutin muutostarpeen. Samalla ennaltaehkäistään tapaturmia, jotka voivat johtaa kyvyttömyyteen selvitä omassa kodissa itsenäisesti.

Asukkaalle jätettävään lomakkeeseen merkitään ne tahot joihin asukkaan/omaisen suositellaan ottavan yhteyttä asuinolojen rakenteellisten korjausten ja toiminnallisten muutosten osalta. Asuinolojen arviointilomakkeen säilyttämisestä sovitaan yksikkökohtaisesti.

Arviointilomakkeen loppuun tiivistetään ikääntyneen kanssa yhdessä sovitut muutokset tai korjaustoimenpiteet. Asuinolojen arvioinnin tekijä kokoaa rakenteelliset korjaus ja toiminnalliset muutokset ehdotukset sekä 1) yhteenvedoon kartoitus lomakkeelle että 2) asukkaan yhteenvedo lomakkeelle, joka jätetään asukkaalle. Lomakkeen viimeinen sivu on ikääntyneelle jäävä yhteenvedo, johon kirjataan havaitut esteettömyyttä tai turvallisuutta heikentävät tekijät, sekä korjaustoimiin liittyvä suunnitelma. Myös yhteyden ottamisen suunnitelma kirjataan. Se sisältää tiedon siitä, kuka ottaa yhteyden, miten ja keneen.

Korjausten ja muutosten jatkotoimenpiteet

Toiminnalliset muutokset

Toiminnalliset muutokset ovat pieniä toimia, jotka ikääntynyt itse, hänen omaisensa tai arvioinnin tekijä voivat suorittaa. Tyypillisesti toiminnalliset muutokset ovat kustannuksiltaan edullisia tai maksuttomia. Näillä pienillä toimilla voidaan kustannustehokkaasti ennaltaehkäistä tapaturmia. Esimerkkejä toiminnallisista muutostöistä:

- Kompastumisvaaran aiheuttavien mattojen siirtäminen sivuun tai poistaminen
- Ketjutettujen jatkojohtojen irrottaminen toisistaan
- Palovaroittimien siirtäminen asianmukaisiin paikkoihin
- Palovaroittimen hankkiminen
- Pannulappujen siirtäminen pois liedestä lähetyviltä

Arviointikäynnin tekijä ohjeistaa, mistä tarvittavia hankintoja on mahdollista tehdä. Pyrkimyksenä on tarjota mahdollisuuksien mukaan erilaisia vaihtoehtoja yhden palveluntarjoajan suosimisen sijaan. Lahdessa on käytössä Palvelu Santran koostama Ikäihmistien palveluopas, josta arviointikäynnin tekijä pystyy etsimään palveluita kohdennetusti. Näiden toteutuminen jää kuitenkin ikääntyneen ja/tai hänen omaisensa vastuulle. Arvioinnin tekijän on perusteltava konkreettisella tasolla muutostöiden tärkeys.

Rakenteelliset korjaukset

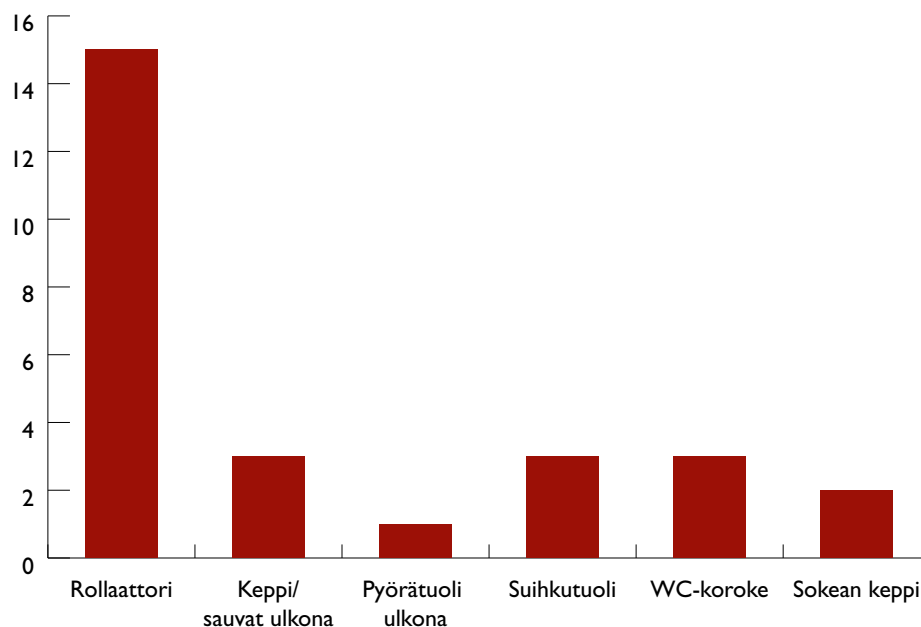
Rakenteelliset korjaukset ovat suurempia töitä, joita ikääntynyt itse, hänen omaisensa tai arvioinnin tekijä eivät voi suorittaa. Joissain tapauksissa rakenteelliset korjaukset ovat myös luvanvaraisia, kuten kylpyhuo kylpyhuoneeseen tehtävät kiinteisiin kalusteisiin kohdistuvat korjaustyöt tai oviaukkojen leventäminen. Mikäli arviointikäynnillä ilmenee rakenteellisen korjauksen tarve, otetaan yhteys korjausneuvontaan. Yhteyden ottaa ensisijaisesti ikääntynyt itse tai hänen omaisensa. Tilanteissa, joissa arvioinnin tekijälle jää ikääntyneen psyykkisestä toimintakyvystä epävarma kuva, eikä omainen ole arviointikäynnillä mukana tai omaisia ei ole, voi myös arvioinnin tekijä ikääntyneen luvalla ottaa korjausneuvojaan yhteyden.

Rakenteelliset korjaustyöt aiheuttavat kustannuksia, ellei ikääntyneen invalideetti oikeuta vammaistukiiin. Kustannukset kohdentuvat kiinteistön omistajalle, jolloin niistä on keskusteltava kiinteistön omistajan kanssa. Rakenteellisiin korjauksiin on olemassa pääasiassa kaksi rahoitusvaihtoehtoa, jotka ovat kotitalousvähennys tai Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:n tuki. Tuen määrä on n.40 % korjaustöiden kustannuksista.

Yhteys korjausneuvojaan otetaan puhelimitse. Puhelun aikana korjausneuvoja tekee arvion siitä, onko muutostarve mahdollinen ja tarvitseeko se kotikäyntiä. Muutostyön osoittautuessa mahdolliseksi, korjausneuvoja suunnittelee työn toteutuksen ja etsii korjaustyölle tekijän. Korjausneuvojan tehtäviin ei kuulu työn jäljen tarkastaminen, vaan työn toteuttaja huolehtii työn laadukkaasta toteuttamisesta.

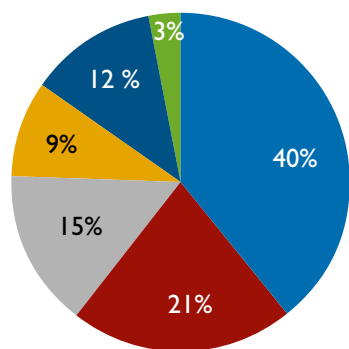
Liite 5. Pilotoinnissa havaitut ikääntyneiden apuvälineet sekä muutos- ja korjaustyöt

Apuvälineet

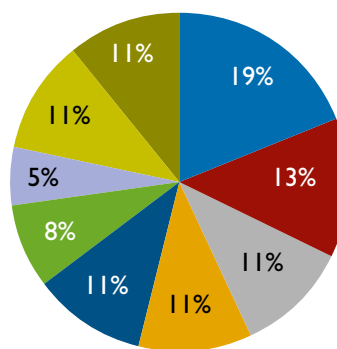
Kuva 1. Asuinolojen arviointimallin pilotointiin osallistuneiden ikääntyneiden käyttämät apuvälineet.

2 a. Toiminnalliset muutostyöt

- Kompastumisriski: matot (13)
- Palovaroitin: liian vähän tai sijoittelu väärä (7)
- Yövalo tarpeellinen (5)
- Paloturvallisuusriski (3)
- Tavaroiden saatavuus yläkaapeista (4)
- Sauna varastona (1)

2 b. Rakenteelliset korjaustarpeet

- Parveke:korkea kynnyks tai hankala ovi (7)
- Sisäänkäynti: portaat (5)
- Hissi ei esteetön (4)
- WC:n ovi liian kapea (4)
- WC:n kynnyks yli 10cm (4)
- WC:tukikahva tarpeellinen (3)
- Amme (2)
- Raskas ulko-ovi (4)
- Sisäänkäynti: korkea kynnyks (4)

Kuva 2a ja b. Asuinolojen arvioinnissa ilmenneet tarpeet: toiminnalliset muutokset (a) sekä rakenteelliset korjaukset (b)

Liite 6. Asunnon korjaustoimenpiteiden rahoituksen esimerkkilaskelmat

Korjaustöiden erilaisia tukimuotoja

Vanhusten ja vammaisten asuntojen korjausavustusta ja kotitalousvähennystä verotuksessa ei voi hyödyntää samanaikaisesti, vaan on valittava toinen. Korjausavustuksen määrä on suurempi ja sen vuoksi se on ensisijainen vaihtoehto mikäli ikääntynyt täyttää korjausavustuksen saamisen kriteerit. Verovähennystä voi kuitenkin hyödyntää samanaikaisesti esimerkiksi siivous- tai hoivapalveluihin. Seuraavassa esitettävät ovat esimerkkilaskelmia perustuen vuoden 2015 tietoihin.

Vanhusten ja vammaisten asuntojen korjausavustus

- Vähintään yksi henkilö on yli 65-vuotias tai vammainen
- Tuki on sosiaalisesti ja taloudellisesti tarpeellinen (tulorajat ja varallisuus)
- Enimmäistulot br 1 henkilö 1760€, 2 henkilöä yhteensä 2940€
- Tuen määrä on enimmillään 40 % työ- ja materiaalikustannuksista. Poikkeuksena toimenpiteet, jotka ovat kotiloissa selviytymisen kannalta ehdottomia. Tuen käytössä 5 vuoden käyttörajoitus.

Esim. Kylpyhuoneremontti, jossa poistetaan amme.

Kustannukset 7000€ - avustuksen määrä 2800€ = itselle jää maksettavaa 4200€

Verotuksen kotitalousvähennys

- Asunto on oma. Jos asunto on lasten tai lastenlasten omistuksessa, saavat he kotitalousvähennyksen.
- Kattaa asukkaalle koituvat remonttityöt, ei tarvikkeita eikä matkakuluja
- Määrä 45% työn kuluista, enintään 2400€. Omavastuu 100 €

Esim. Kylpyhuoneremontti, jossa poistetaan amme.

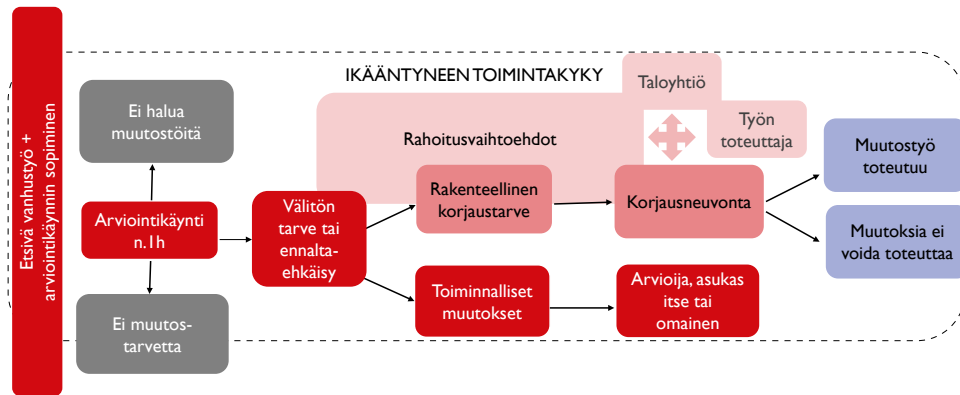
Kustannukset 7000€ - (työn osuus 4200€ x 0,45%) = Verotettavasta tulosta voidaan vähentää 1845€

Esimerkki verovähennyksestä, jos ikääntynyt tienaa keskimääräisen kokonaiseläkkeen verran (1588€/kk = 19 056 €/v*). Esimerkkilaskelman mukaisilla tuloilla kylpyhuoneremontista saatava kotitalousvähennys tarkoittaa 825,10€ säästöä kustannuksissa. Jos tulot ovat 31 000€ vuodessa, tarkoittaa tämä 829,50€ säästöä vuodessa.

*Eläketurvakeskus, vuoden 2014 keskimääräiset eläkkeet. Kotitalousvähennys laskee veroprosenttia (aluksi 18,6%, verovähennyksen jälkeen 15,8%) sekä pienentää verotettavaa tuloa (aluksi 19056, verovähennyksen jälkeen 17 211€). Veroprosentin lasku sekä verotettavan tulon pieneneminen aiheuttavat vuosittaisen veromäärän vähenemistä (aluksi 3544,40€, verovähennyksen jälkeen 2719,30€).

Veroprosenttien laskemisessa käytetty apuna: <https://www.veronmaksajat.fi/luvut/Laskurit/Elakkeensaajan-verolaskuri-2014/>

Liite 7. Ikääntyneen asuinolojen arviointimalli

KUVAILULEHTI

Julkaisija	Ympäristöministeriö Rakennetun ympäristön osasto		Julkaisu-aika Helmikuu 2016	
Tekijä(t)	Sanna Hakala ja Annamajaja Id-Korhonen			
Julkaisun nimi	Omassa kodissa –Ikääntyneiden asuinolojen arviointimalli			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Ympäristöministeriön raportteja 6 2016			
Tiivistelmä	Väestön ikärakenteen muutos aiheuttaa ikääntyneiden asuinolojen järjestämiseen haasteen, josta kunnat eivät yksin nykyisillä resursseillaan selviydy. Yli 85-vuotiaiden määrän arvioidaan kaksinkertaistuvan, ja yli 65-vuotiaiden määrän kasvavan 480 000 henkilöllä vuoteen 2030 mennessä. Yhteiskunnan näkökulmasta ikääntyneiden tulisi voida asua kotonaan mahdollisimman pitkään, samaa haluavat myös ikäihmiset itse. Vuonna 2013 voimaan tulleen vanhustalvelulain mukaan kunnan on laadittava suunnitelma ikääntyneen väestön itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä iäkkäiden henkilöiden tarvitsemien palveluiden järjestämiseksi. Suunnitelma on painotettava kotona asumista ja määriteltävä toimenpiteet, joilla kunta vastaa lain yhteistyövelvoitteisiin. Vanhustalvelulaki velvoittaa kuntaa iäkkään henkilön itsenäistä suoriutumista tukevien kokonaisvaltaisten palvelujen tarpeen selvittämiseen, jossa on otettava huomioon iäkkään toimintakyky sekä hänen ympäristönsä esteettömyyden, asumisen turvallisuuteen ja lähipalvelujen saatavuuteen liittyvät tekijät. Palvelutarpeen selvityksen perusteella iäkkäälle henkilölle laaditaan palvelusuunnitelma. Ympäristöministeriön koordinoimaan Ikääntyneiden asumisen kehittämissuunnitelmaan 2013-2017 sisältyy toimenpide, missä kuntia ohjataan ottamaan käyttöön toimintamalli asunnon korjaustarpeen arvioimiseksi ja korjausten käynnistämiseksi hyvinvointia tukevien kotikäyntien ja palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Tavoitteena on saada ikääntyvä ihminen riittävän aikaisessa vaiheessa ennakoivasti arvioimaan oman asuntonsa esteettömyyttä ja turvallisuutta sekä ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin. Tavoitteen saavuttamiseen tarvitaan myös kunnan aktiivista neuvontaa ja ohjausta. Ympäristöministeriön ja Lahden kaupungin yhteistyössä Lahden ammattikorkeakoulun kanssa toteuttamassa Omassa kodissa -hankkeessa kehitettiin tähän tarpeeseen työvälineeksi monialainen ikääntyneiden asuinolojen arviointimalli. Malliin sisältyy arviointilomake, jonka avulla sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattihenkilöstö voi kotikäynnin yhteydessä arvioida ikääntyneen asuinolojen esteettömyyttä turvallisuutta.			
Asiasanat	ikääntyminen, kotona asuminen, asuinolot, esteettömyys, turvallisuus, vanhusten palvelut, korjausneuvonta			
Rahoittaja/toimeksiantaja	Ympäristöministeriö			
	ISBN 978-952-11-4486-8 (PDF)		ISSN 1796-170X (verkkokj.)	
	Sivuja 42	Kieli suomi	Luottamuksellisuus julkinen	
Julkaisun myynti/jakaja	Julkaisu on saatavana vain internetistä: www.ym.fi/julkaisut			
Julkaisun kustantaja	Ympäristöministeriö			
Painopaikka ja -aika	Helsinki 2016			

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Miljöministeriet Avdelningen för den byggda miljön	Datum Februari 2016
Författare	Sanna Hakala och Annamaija Id-Korhonen	
Publikationens titel	Omassa kodissa –lkäättyneiden asuinolojen arviointimalli (I eget hem – en modell för bedömning av äldres boendeförhållanden)	
Publikationsserie och nummer	Miljöministeriets rapporter 6 2016	
Sammandrag	Förändringen i befolkningens åldersstruktur innebär en utmaning när det gäller att ordna äldres boendeförhållanden. Kommunerna klarar med nuvarande resurser inte av denna utmaning på egen hand. Antalet personer över 85 år kommer enligt uppskattning att fördubblas och antalet personer över 65 år att öka med 480 000 personer fram till 2030. Ur samhällets perspektiv borde de äldre kunna bo hemma så länge som möjligt, och det samma önskar även de äldre själva. Enligt äldreomsorgslagen, som trädde i kraft 2013, ska varje kommun utarbeta en plan över sina åtgärder för att stödja den äldre befolkningens förmåga att klara sig på egen hand och för att ordna den service som äldre personer behöver. I planen ska boende i hemmet prioriteras och det ska även anges med vilka åtgärder kommunen svarar på lagens samarbetsförpliktelser. Äldreomsorgslagen förpliktat kommunen att göra en övergripande utredning av en äldre persons behov av service som stöder hans eller hennes förmåga att klara sig på egen hand, och i den utredningen ska den äldre personens funktionsförmåga samt faktorer som har samband med tillgängligheten i omgivningen, tryggheten i boendet och tillgången till närservice beaktas. Med stöd av utredningen av servicebehovet utarbetas en serviceplan för den äldre. Programmet för att förbättra äldres boende 2013–2017, som koordineras av miljöministeriet, innehåller en åtgärd där kommunerna styrs att införa en mekanism för att bedöma reparationsbehovet i bostäder och inleda reparationer i samband med hembesök som stöder välbefinnandet och bedömning av servicebehovet. Målet är att äldre personer tillräckligt tidigt, och på ett föregripande sätt, ska bedöma tillgängligheten och tryggheten i den egna bostaden och vidta behövliga åtgärder. För att målet ska nås behövs det också aktiv rådgivning och styrning från kommunens sida. Inom projektet Omassa kodissa (I eget hem), som är ett samarbete mellan miljöministeriet och Lahtis stad och som förverkligats av yrkeshögskolan i Lahtis, utvecklades för detta ändamål ett verktyg i form av en sektorsövergripande modell för bedömning av äldres boendeförhållanden. I modellen ingår en blankett med vilken yrkesutbildade personer inom social- och hälsovården i samband med hembesök kan bedöma tillgängligheten och tryggheten i äldre personers boendeförhållanden.	
Nyckelord	äldrande, bo hemma, boendeförhållanden, tillgänglighet, trygghet, äldreservice, reparationsrådgivning	
Finansiär/uppdragsgivare	Miljöministeriet	
	ISBN 978-952-11-4486-8 (PDF)	ISSN 1796-170X (online)
	Sidantal 42	Språk Finska
		Offentlighet Offentlig
Beställningar/distribution	Publikationen finns tillgänglig endast på internet: www.ym.fi/julkaisut	
Förläggare	Miljöministeriet	
Tryckeri/tryckningsort och -år	Helsingfors 2016	

Asuntokannan laatu on keskeinen kysymys ikääntyneiden kotona asumisen kannalta. Suurin tarve ikääntyneiden asuinolojen parantamisessa on nykyisen asuntokannan esteettömyyden, turvallisuuden ja toimivuuden lisäämisessä. Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelmaan 2013–2017 sisältyy toimenpide, missä kuntia ohjataan ottamaan käyttöön toimintamalli asunnon korjaustarpeen arvioimiseksi ja korjausten käynnistämiseksi hyvinvointia tukevien kotikäyntien ja palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Tavoitteena on saada ikääntyvä väestö riittävän aikaisessa vaiheessa ennakoivasti arvioimaan oman asuntonsa esteettömyyttä ja turvallisuutta sekä ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin. Tavoitteen saavuttamiseen tarvitaan myös kunnan aktiivista neuvontaa ja ohjausta.

Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma ja Lahden kaupunki toteuttivat vuonna 2015 kehittämis- ja kokeiluhankkeen yhteistyössä Lahden ammattikorkeakoulun kanssa. Tässä raportissa kuvataan Omassa kodissa – hankkeessa kehitetty monialainen toimintamalli paikalliselle yhteistyölle kunnissa.

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

ISBN 978-952-11-11-4486-8 (PDF)
ISSN 1796-170X (verkkok.)